Rédac
Revue Arm
Couvent des

ՄԱՍԻՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

29ՐԴ ՏԱՐԻ

1899

BIBLIOTHEQUE
17.7.99
1-2N

ԹԻՒ 13 ՅՈՒԼԻՍ 1

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԻԶՄԻՐ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՍՍՈՑ ԵՒ ԱՂՔԱՄԱՐԱՑ ԱԹՈՒՆԵՐՆ (Հովիւ) . . . 505
ՖԷՆԷԼՈՆԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐՔ 509
ՓՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ (Մ. Նուպարեան) 515
ՄԵՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋԸ (Բ. Զօրեան) . . 520
ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՒՐ ՅԱՅՆԹԱՊ (Յ. Յ. Պէրճքլեան) 524
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԱՌ ՀՈՎԻՒ (Հայ Եկեղեցւոյ սնկեղծ գաւակներ) 525
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԼԵԴԻ ՎՐԱՅ (Մ. Նուպարեան) 527
ՓԱՓԱՔ (Ռ. Որբերեան 532
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Ի ՄՕՆԹԵՆԵԿՐՕ (Սիլվա) . . 533
ՉՐԻ ԽՐԱՏՆԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ (կիրաուճլի-կարօ) 535
ՏԻԿԻՆ ԳԱՅԱՆԷ Յ. ՏԻԼՊԷՐԵԱՆ (Մ. Ն.) 536
ՊԻԼԻՃԻԿ (կարապետ փափազեան) 537
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՆԵՐՔԱՔԵԱՆ ՈՐԲՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՓՐՆՆՈՒԹԻՒՆՔ ԵՐԿԱՆԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ ՈՒ ՀՈԳԱՒՈՐՔ. ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ (Դիտող) 540
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ 542
ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՔ (Լ. Պալեօղեան — Յ—ԼԸ—Ի Ա. Մ—ՀԸ) . . . 545

ՉՈՐՐՈՐԴ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ԳԻՏԵԼԻՔ ՈՒ ՊԱՐՏԻՔ ՏՂՈՑ

ՊԱՏԳԱԾ ՔԱՋԱՔԵՓ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՆ 6 ՂՐՈՒՇ

Կը գտնուի Մամուրեան գրատունն և. Պօստայ Հայ գրավաճառաց քով։

ԿԻՍԱՄՄԵԱՅ

ԲՔ. ՅԱՒԻ

ԹԻ 13 — 1 ՅՈՒԼԻՍ 1899

ՍՍՈՅ ԵՒ ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ ԱՔՈՒՆԵՐՆ

Տարիներ կ'անցնին, դէպքեր իրարու կը յաջորդեն՝ վարդապետներ կ'եպիսկոպոսանան, սեղապահներ կը բազմանան. իսկ Սասոյ և Աղթամարայ Ազգ ուներն տակաւին թափուր կը մնան. Ոյն յաջողման վրայ սեղոկան ժողովուրդն կընդարմանայ և ամենէն վատ ու նախանձախնդիր հոգիներն իսկ կը ցրտանան.

Երկար դարեր գոյութիւն ունեցած են սոյն Ազգուներն, փառաշուք օրեր տեսած են, ժողովրդեան ըղձից և խնդրուածոց առաջներ ու կայաններ եղած են. և ինչո՞ւ քանի մի տարիներէ ի վեր այսքա՜ն անկարեւիր վարմունք, այսքա՜ն անհոգատ տատանմունք սոյն Ազգուց նկատմամբ. ժողովուրդն կը տեսնէ մօտէն իւր Ազգուց անխնամ և քայքայուն վիճակին ու պատրաստ է,

ըստ նախնական առաքելական սովորութեան, իբր հոգևոր Տէրն — Հայրապետն ընտրել, Օսմանեան Բարձրաման կառավարութիւնն ամեն դիւրութիւններ կընծայէ և սակայն մի ներքին հակառակասէր և կործանարար անիմաստութիւն խափանարար կը լինի՝ ինչպէս ժողովրդեան պատրաստականութեան, նոյնպէս և կառավարական բարեհաճութեան:

Տարիներ առաջ յայտնի թշնամիներ կային սոյն Աթոռոյ գոյութեան դէմ: Հալածու կը հուչակէին, հեռեալ և հեշտալ կը համբաւէին, և թերևս սոյն բառերով բծաւորած իսկ էին Ս. Էջմիածնի եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան ամբիծ Ծիսարանն: Անցած են սոյն փառամոլութեան և թանձրամտութեան օրերն, յորս տարապարտուց կը բռնաբարուէին եպիսկոպոսացուներու խիղճերըն: Ամեն ոք տեսաւ և կը տեսնէ այսօր, որ ո՛չ այդ Աթոռներն հակառակ են Էջմիածնի և ո՛չ Էջմիածին հակառակ է այդ Աթոռներուն: Վասն զի այդ Աթոռներն մասնաւոր Գահակալներու սեփականութիւն չեն, այլ Հայոց Եկեղեցւոյ, Հայ ժողովրդեան հոգևոր Աթոռներն են: Եթէ երբեմն՝ Գահակալներէն ոմանք, իշխելու տենչանքէ մղուած, իրարու հակառակ վարուած են, Եկեղեցւոյ զաւակունք միշտ անփոփոխ մնացած են իրենց սուրբ համոզման մէջ և երբէք խոհիր դրած չեն Էջմիածին, ի Սիս և Աղթամար օրհնուած Մուռոնին, որով օծուած է իրենց ճակատն և դրոշմուած՝ հնգօրեայ եղբայրական միութեան: Գահակալաց հակառակութիւնն երբէք խախտած չէ մեր Եկեղեցւոյ հանուր զաւակաց միութեան ամուր կապն, փա՛ռք և պատիւ այն ժողովրդին, որոյ աւետարանական հոգին չը նսեմանար, չը սասանիր իւր որ և իցէ Գահակալի ո՛չ – աւետարանական ոգիէն:

Բայց այժմ խնդիրն հակառակութեան վրայ չէ, այլ Գահակալներու ընտրութեան, որ յապաղելով կը ցրտացնէ ժողովրդեան սիրտն այդ Աթոռներէն և ասպարէզ կը բանայ հեռանալ և օտարանալ նախնեաց ջերմ հաւատքէն և եկեղեցասիրութենէն, որով կը փարէին այդ

Աթոռներուն ընտրութեան յապաղումն անտարբերութիւն յառաջ կը բերէ և մոռացումն այդ Աթոռաց պատմական անցեալին և ապագայ օգտաշատ գոյութեան, Մեծն Պետրոս, Ռուսական Պատրիարքարանին վերցնելու, ջնջելու համար, ուրիշ բան չը խորհեցաւ, բայց միայն՝ մեռած Պատրիարքի յաջորդին ընտրութիւն ուշացնել և ժողովրդի մէջ չիշխուցանել Պատրիարք ունենալու եռանդն ու խանդն։

Եթէ այսպիսի դիտաւորութիւն չրկայ Սոյց և Աղթամարայ Գահակալներու ընտրութեան նկատմամբ, մեր Եկեղեցւոյ օգուտն, ժամանակն, ժողովրդի վիճակն և ամեն պարագայք կը պահանջեն վերստանգնել ընտրութիւնն։ Պէտք չէ ունկն դնել նենգաւորներուն, որոնք ամեն ընտրութեան խնդիր ծագած ժամանակ՝ կը մոլորեցնեն միամիտներն՝ իբր թէ այդ Աթոռոց գոյութիւնն ձեռնակար է Ս. Էջմիածնի։ Մեր Եկեղեցին ունեցած չէ և կարող չէ ունենալ երբէք այդ նենգաւոր մունետիկներէն աւելի մեծ և ոխերիմ թշնամի։ Արտաքին թշնամութիւնն, դաւանաւիոխական որոտորդութիւններն կարող չեն երբէք այնպիսի մեծ հարուած տալ մեր Եկեղեցւոյ գոյութեան, ոչքան այդ դարանակալ օձերն, որոնք կը թունաւորեն անմեղ սրտերն։

Պատմական գոյութեամբ, վարդապետութեամբ, ծիսական արարողութեամբ, Ս. խորհրդոց անփոփոխ կատարմամբ, Եկեղեցականաց ձեռնադրութեամբ և այլ ամեն աւանդութեամբ երբէք հակառակութիւն չրկայ մեր Աթոռոց մէջ։ Ով որ հակառակութիւն կըստեղծէ և իշխանասիրական ոգի կ'արծարծէ, նա է դլխաւոր թշնամին այդ Աթոռներուն։ Եղբայրութիւնն միշտ կապած է այդ Աթոռներն իրարու հետ, իշխանասիրութիւնն է, որ բաժնած է Աթոռներու ոյժն ու չահն իրարու օժանդակութեան մէջ է։ Ուրախ ենք, որ օժանդակութեան առաջին հրաւէրն այսօր Ս. Էջմիածնէն կը հնչակուի։ Արդէն մեր Եկեղեցւոյ ողջամիտ զաւակներն, երբէք կասկած ունեցած չեն Ս. Էջմիածնի միաբանական

Յեսթի անկեզծութեան վրայ, որ միշտ համակիր եղած է և է Սոյ և Աղթամարայ Աթոռոյ դոյութեան և բարեշարդութեան, բայց ի քանի մի արտաքուստ ապրդոյ ուստ եղբայրներէ և իմաստակներէ:

Պէտք է որ Պատրիարքարանն ձայնակցի Ս. Էջմիածնին, պէտք է որ օժանդակէ Սոյ և Աղթամարայ Աթոռոյ պայծառութեան, Պէտք է որ յարգէ նոյն Աթոռոյ հոգևոր Պետերու հոգևոր իշխանութեան բարձրութիւնն եկեղեցական օրինաց համար, Պէտք չէ բնաւ պատրիարքական քաղաքական արտօնութեամբ հակառակ վարուիլ և նսեմացնել նոյն Աթոռոյ հոգևոր բարձրը իրաւունքներն, կը սոսկայ և ամբաստաւր կ'լինի մնալդ, երբ կը տեսնէ թէ՝ Պօլսոյ ո և է Պատրիարքն, հոգևոր կոչմամբ իրեն հաւասար Սոյ կամ Աղթամարայ Կաթողիկոսն որդ եպանաց կամ բանադրանաց կ'ենթարկէ, և այն ևս առանց հերետիկոսական ամենադոյզն յանցանաց ընդ դէմ կրօնի և եկեղեցւոյ: Պէտք է ի բաց վանել սոյն բռնաբարութիւներն, որոնք իսպառ հակառակ են մեր եկեղեցւոյ քրիստոնէական հոգւոյն: Օսմանեան բարեխնամ և իմաստուն կառավարութիւնն քաղիքա ներքոյ իւրոյ չնորհեց իր բանտարկուած և աքսորուած հազարաւոր հպատակներուն և սակայն Սոյ եկեղեցականներէն ոմանք տակաւին արդ եպանաց տակ են; ինչ քրիստոնէութիւն է այս և ինչ եկեղեցական վարմունք,

Պատրիարքարանի սուրբ պարտքն է փութով ի Սիս վերադարձնել Աթոռոյն բոլոր Միաբաններն, որոնք առաջապատ կը թափառին ի Պոլիս և նոցա հետ ընկերացնել նաև քանի մը բանիբուն և գործունի եկեղեցականներ, որ գնալով ձեռք ձեռքի տան և ժողովրդի հետ միանալով ընարեն Սոյ Աթոռոյն Հոգևոր Տէրն — Հայրապետն, Պէտք է նոյնպէս գրել Աղթամարայ Աթոռոյն ժողովրդեան և եկեղեցականաց, որ սիրով և յօժարութեամբ միանալով ընարեն իրենց Աթոռոյն պետն:

Այս է մեր Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հոգին. այս

կը պահանջէ իւր բոլոր ղաւակայ ներկայի և ապագայի էական շահն:

Յապաղուձն վնասակար է, խոհրն կործանարար, սէրն է միայն վրկարար և միութիւնն՝ չինարար:

ՀՈՎՀ. ԻՒ.

---

(8)

ՓԷՆԷԼՈՊԻ ՔԱԿՍՏՈՊԳՐԸ

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՈՂՈՐԴԸ

Գրուի՝ Ֆ. ՀԱՒԳԸՆ

Ահա՝ մինչդեռ այս արկածալի ժամերը «մի առ մի կ'գլորէին ժամանակի անդունդին մէջ,» թշուառ կոմսը հոգին կը փչէ կառատի սպաննիչի մը ձեռօք, թէև սպաննիչն իր արիւնալի գործին անգիտակ էր:

Իր վիրաբոյժ ուս մարմինն, որքան որ կ'յիշէր լրտես Ֆրէնսիսքնահար թէև, սակայն երկուքն ալ մէամէրեան կամ եղկդրակենսական ազդեցութեան ներքև անդիմօրէն արձան էին:

Իր հոգւոյն կրած ծանր վիշտը դինք մոլորեր և քնաբջուքեան մղեր էր՝ արիւնարբու ձկտումով մը: Գիտուններն այս քնածական վիճակին մէջ մտային անդիտակ շրջման նորանոր օրինակներ գտած են, բայց մեր նպատակէն դուրս է այդ քնածական գիւտերու վրայ խօսիլ, բաւ է միայն յիշատակել այն իրողութիւններն որ սոյն պատմութեանս մէջ աւելի տարօրինակ են քան վիպական գործի մը մէջ:

Արթէն Սպիրնաքն իր ծեր եւ Հաց վէպին մէջ ցոյց տուաւ մի և նոյն անձին մէջ կրկնակ էութեան մը կարելիութիւնն, բայց քնաբջութիւնն աշխարհի չաւ հին է, և՝ հետևապէս՝ կըրնայ վստահաբար հոգի մղել վրէժ լուծելու՝ ինչպէս մեծ պիտի լինէր քնաբջիկ անձ մը կատարելու ան գործն զոր լրտեսները

կ'հրատարակէին, երբ լորտ Ֆրէնսիս իր բնակարանէն մեկնելով Փարիզ ուղեւորելու կ'պատրաստուէր։

Եւ երազատես անձն որ կ'գործէ, քնարբիկը — մեմերեան աղեցութեան ենթական — հոգեզմայլ անձը կրնայ թօթափել իր յափշտակութիւնն իր քնածական արկածները մոռնալով լիովին։

Եւ այս բանս պատահեցաւ լորտ Ֆրէնսիսի։ Բայց ի՛նչ յանցանք գործեր էր անգիտաբար, և ի՛նչ դիւցազնական անձնուրացութեամբ իր կինն յանցաւորին քինախնդիր գործին պատասխանատուութիւնը ստանձներ էր։

Լորտ Ֆրէնսիսի տեսած մարդու կերպարանն որ իր կնոջ սենեկին կողմը կ'տանէր Մրկոր կոմսն էր։ Այս մասին լորտ Ֆրէնսիս չէր սխալած, բայց Ֆէնէլա սխալած էր։ Արդէն գիտենք թէ նոյն պահուն ինչպէս Ֆէնէլայի սիրտն իր օրինաւոր ամուսնոյն համար կ'այրէր սիրատենչ, բայց Պ. Մրկոր բնաւ չէր խորհեր որ սիրին Ֆրէնսիս զի՛ք Ֆրէնքի տեղն տաեր էր։ Իր զգացմունք այն աստիճան յոյսերով բորբոքած էին, որ կ'երեւակայէր թէ իր ամուսինը գտնելու համար սենեկէն ելնելով և անոր ոտքն ընկնելով, պիտի չտեսնէր անոր սիրտն — ինչպէս իրօք լորտ Ֆրէնսիս տեսաղիր էր իր կինը սիրով ընդունելու — և այսպէս Ֆէնէլա սիրով վառ՝ կարծեց թէ երեն մօտեցողը լորտ Ֆրէնսիսն էր և ոչ թէ Մրկոր կոմսը։

Չեմ ըսեր թէ կոմսին մահը կորուստ մ'էր ընկերութեան համար, ոչ կորուստ մը չէր։ Կոմսն անչահ բնաւորութեան տէր մարդ մ'էր։ Նենգալի առաւեր խօսելով միայն յաջողեր էր Ֆէնէլայի վստահութիւնը դրաւել։ Ընկերութեան մէջ իր դիրքը չտեսեր էր շատ ատոր մէջ ոգեցնող, թող թէ՝ իր գրպանը ճոխացուցեր էր՝ շատ պարագաներու մէջ՝ թղթախաղի ատեն նենգելով, մինչև անգամ երբ պարիկէտ ընտանեաց կողմէ հրաւիրուէր։ Վերջապէս կոմսն անխղճմարդ մ'էր, բայց կանանց մօտ դիւմիւջ դեր մը կ'կատարէր, և կրնար պարծիլ, ինչպէս իրօք կ'պարծենար, թէ շատ յաղթանակներ տարած է անոնց մէջ։

Այսպիսի խորամանկ վարմունք մը ժամանակ մը կրնայ յաջողիլ, բայց ատկէ ազէտաւի վախճան մը կունենայ։

Նոյնպէս Մրկոր կոմսին ապարէկը վերջ առաւ ճիշտ այն ժիջոցին որ կ'յուսար թէ ամենէ յանդուգն և վատ ձեռնարկ մը ի կատար պիտի հանէր. եթէ իր մահը ատեւեր մը թաղուց Ֆէ-

նկատի առնուած վրայ, քանի որ իր սենեկին մէջ պատահեցաւ, իր շուրջը արձակեց կանացի անձնուիրութեան լուսապսակ մ'որ դիւցազնական օրերու դիւցազնական առաքինութեան արժանի է։

Սոյն պատմութեան ընթերցողը միայն կրնայ ըմբռնել թէ ի՞նչ կ'նշանակէ այս կնային փարման ու սիրոյ արտայայտութիւնը։ Ֆէնէլա, մի չատ ուրիշ կիներու պէս, փափաքեր էր զուարճանալ կարծեցեալ սիրահարի մը հետ. նոյնպէս իր սիրաբանական անձնատուր խաղերուն իր ամուսնոյն անտարբերութիւնն պատժելու միտք ունէր։

Երբ ոստիկանը սիկին Ֆրէնսիս Օնգլէի սենեակը մտաւ, կոմսը մեռած գտաւ գետնամած և բացատրութիւն խնդրեց, Ֆէնէլա բոլոր հասակին բարձրութեամբն կանգնելով և դիակին վրայ արձակէ կոթող դաշյն մը նետելով՝ պատասխանեց։ — Այս մարդն իմ կենաց դէմ դաւաճանեց, և ես զանի սպանեցի։

Իրաւ՝ սրտաչարժ կերպարան մ'ունէր այս վտիտ, դժդոյն կինն, երբ իր դիպակէ վերարկուն հագաւ և իր կենդանի նայուածքը ոստիկանին վրայ նետեց։ Լորա Ֆրէնսիս Օնգլ բոլորովին անդէտ էր, թէ ինչեր պատահած են պանդոկին փախուստ տալէն ետև։ Եւ սակայն իր կինն զինք կ'պաշտպանէր իր ըրած խոստովանութեամբը, գիտն թէ նոյն ինք լորա Ֆրէնսիս սպանած էր կոմսն իր կնոջ ներկայութեան։

Արդէն յայտնի է թէ նշանաւոր գիտեր ըրած են գիտուններ քնածութեան ժամանակ։ Կան մարդիկ որ իրենց երազին մէջ երկար ուղևորութիւններ կատարած և ապա արթնցած են այս ուղևորութեանց բոլորովին անգիտակ։ Ուրիշներ քունէ արթնցած են նոր դիտութեամբ ու գօրութեամբ առտպ ազած։ Լուի Սդիվնսըն կ'խոստովանի թէ՝ նախ իր վէպերը կ'երազէ և ապա կ'գրէ։

Եւ նոյն բանը պատահեցաւ երբ լորա Ֆրէնսիս բացագանչեց։ — Շատ ո՛չ է, ո՛ Աստուած, մինչ կարելի է՞ր երեւակայել որ ես իմ աչքովս սիրտ տեսնէի իմ . . . և նէրա անջնջելի անպատուութիւնը — » երբ ձակատագրին հարուածը կ'պատժէր դաւաճէր և մոլի Մրկըր կոմսը։ Վասն զի երբ լորա Ֆրէնսիս ծանր ծանր իր սենեակը դարձաւ շուարած և ուշմափ, երբ պալ արտասուքը կ'հոսէին իր աչերէն, իր դէմքը թեւերուն վրայ, իր բոլոր մարմինը դողդողուն ու ջլաթեկ, նոր ու ա-

հանգիստ զօրութիւն մը զգացած էր հոգւոյն մէջ։ Աստուծ մը վրայ ընկաւ բոլորովին նկուն, և կարծես թէ պահ մը սկսաւ քանալ Բայց այդ քունը գարմանացնող քունն էր, մեծերեան քունն որ կ'քալէ ու կը գործէ, երազային քունն որ միաք ու մարմին կը համակէ, նման այն քունին զոր զրաւեց սիկին Մադպէմը Տընքանի սպանութենէ ետք։

Այն ինչ Մրկոը կոման ահարեկ Ֆլէնէլայի առջև յանկարծ երևցեր էր, որ լրտես Ջէնոսիա ամուսէն ելաւ և ծանր ծանր իր կնոջ սենեակը դիմեց։ Երբ իր բոլոր էութիւնն կ'ննջէր բնութիւնն, իր սարսռէն մի խայտով, պինդ դէպ յառաջ կ'մղէր։ Եւ նոյն պահուն,

— Հեռացիր, դնա՛, սարսռն, ինչպէս հոս գալու կ'համարձակիս — կ'բացագանչէր սիկին Ջէնոսիա, երբ կոմսն իր սենեակը կ'մտնէր։

Մրկոը կոմսն, որ ծունկի վրայ էր, սաք ելեր էր, մինչ Ֆլէնէլայի ձեռքին մէջ դաշոյն մը կ'շողար։

— Բայց, իմ սիրելի Ֆլէնէլա, մտիկ ըրէ — ըսաւ կոմսը։

— Հեռացիր դնա, կըսեմ քեզ։ Մի դպիր ինձ թէ ոչ քեզ կ'սպաննեմ։

— Ո՛հ, այդ չիմարական սարծեննկոտութիւն մ'է — պատասխանեց կոմսը։

— Եթէ խօսք մ'ալ ըսես, բոլոր պանդոկն ամբ պիտի հանեմ։

— Այդ ընելով քու անուանդ մեայն պիտի արատաւորես — ըսաւ յանդուգն սիրահարը։

— Աստուած դիտէ որ մարգոյ առջև կորուսանելիք անուն չունիմ, այն օրէն ի վեր որ քեզ յորդորեցի հոս գալու։

— Լաւ ուրեմն, ինչո՞ւ հիմակ այդ անգութ վարմունքն ունիս։ Ինչ կաթոգին կ'սիրեմ։» Այս վերջին կոչումն ընելու պահուն՝ Ֆլէնէլա անչարժ կ'մնար, իր աչերն հեռուն դատարկութեան յառած՝ և չէ թէ կոմսին վրայ։

— Լաւ իր՛ն — մրմնջեց նէ, ակնապիշ և դէմքն երկիւղ սառած։

Նէ տեսաւ իր ամուսինն որ ճիւաղի մը պէս իր սենեակը կը սահէր կ'մտնէր, նշմարեց անոր մեռելատիպ երեսը, կապուտակ շրթունքը, իր սուր ու պայծառ աչերը։ Այդ ճիւաղն դէպ ի կողմ մը կ'դիմէր դէպ իր սրսը սպասկող կենդանւոյ մը պէս։

— Ա՛հ, յուսամ որ կ'դիմաս — ըսաւ կոմսն Ֆլէնէլայի սիրա-

դին մօտենալով, մինչ վրէժխնդիր ամուսնոյն ուրուականը կանկ կ՚առնէր Տիկին Ֆրէնսիս պահ մը կարծեց թէ այն լոկ երևոյթ մ՚է, իր երկիւղին անիրական ծնունդն, բայց երբ այդ երևոյթը նորէն սկսաւ ընդ առաջ սողոսկիլ, այնպէս որ կարծես թէ սրանալու կ՚պատրաստուէր, վերահասու եղաւ իրականութեան, և կոմսին խօլական սիրոյն իպառնացաւ, ձէ միտքաց։

— Լո՜ւռ, քու վերջին ժամդ հասած է, ինչպէս և իմս։ Աստուած իմ, նա չպիտի իմանայ բնաւ որ ես անմեղ եմ։

Պահ մ՚ետք, գաղտնի դէմքը վեր ելաւ և կարծես թէ օձի մը պէս կուզէր հմայել կոմսը։ Ոչ ոգմուկ, ոչ հարուած մը լսելի եղաւ, այլ երկաթէ բուռ մը սեղմեց անոր կոկորդը, և ապա Ֆէնէլլայի ձեռքն դաշոյնն առնելով՝ լորա Ֆրէնսիս մէջէ գոյն արդէն հոգևար մարդուն սրտին մէջ։

Այս սպանութենէ ետք՝ մարդասպանն իր կնոջ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ։ Նայեցաւ անոր դէմքն այնպէս որ կարծես թէ չէր ճանչեր Ֆէնէլլա լսեցաւ անոր, բայց լորա Ֆրէնսիս կարծես թէ չէր լսեր։

— Ես անմեղ եմ, Ֆրէնք — ըսաւ նէ։ — Բայց, ա՜խ, սպանէ դիս ալ, վասն զի բնաւ չպիտի հաւատաս որ անպարտ եմ։ Ես քեզ կ՚փնտռէի երբ նա, օտարականն ինձ մօտեցաւ, հասկցայ իմ սխալմունքս և միտքս դրի ներքեմ խնդրել որ քեզմէ երես դարձուցի։ Այո՛, Աստուած գիտէ որ ուրիշ յանցանք չունիմ։ Բայց փոյթ չէ, սպաննէ դիս, երբէք չպիտի հաւատաս որ ես քու հաւատարիմ ու պատուաւոր կինդ եմ։

Պահ մը կանկ առաւ քնաչրջիկին, կնոջ նայեցաւ, բայց գանի չէր տեսներ։

— Ցնորած է — ըսաւ նէ — այո՛, ցնորած, թէ ոչ ես խելքը կորուսեր եմ։ Ֆրէ՛նք, Ֆրէ՛նք, ես պիտի պատմեմ քեզ, դնա՛, ես եմ մեղապարտը։ Ես պիտի ստանձնեմ պատասխանատուութիւնը։ Գնա՛, հեռացիր։»

Ֆէնէլլա անշարժ կ՚մնար խօսելու առեն, ինչպէս նաև լորա Ֆրէնսիս։ Երկուքն ալ իրարու երես կ՚նայէին ակնապիշ։ Նէ կարծէր թէ ամէսինն իրեն պիտի խօսէր, երբ՝ ընդ հակառակը, կամացուկ մը սենեկէն դուրս ելնելով ետ դարձաւ։ Ձէնելով՝ իր տարօրէն հմայքով բռնուած անոր առևէն նայեցաւ և մինչև անհետ լինելն չկրցաւ աչքէն չարժել։ Ապա ոտքերն ալ ափսոսկ մ՚արձակելով՝ ծնկաց վրայ ընկաւ և դեմին տարա-

Ծուած սոսկալի կոյտին վրայ երկնցուց իր ձեռքը, այնպէս յուսալով որ ձեռածը միայն երազ մ'էր և լոկ աչաց ախիւր մը։ Օմողը թաց էր և իր ձեռքին վրայ արեան բիծեր կային։

— Ինչո՞ւ համար չսպաննեցի զանի — բացագանչած էր որտ Ֆրէնսիս, ինչպէս գիտենք, երբ իր յաւուրկ սենեակին էր դարձած և քունէն սթափելով իր գիտակցութիւնն էր գտած։

Ֆէնէլա առաւօտեան պահակները կը դիտէր, մինչդեռ տրեւուն ճառագայթներն արդէն արիւնոտ դաշոյնին քաւմնեւի և դիակին վրայ կ'զարնէին։ Ինք ձայն ձիւն չէր հաներ, այլ հաղարտ անշարժ կ'մնար արձանի մը պէս, սպասելով որ պինք կոչեն կենաց — ինչպէս նոյն պահուն կոչուեցաւ ոսոխկանութեան տեսուչի մը և պանդոկապետին կողմէ։

Ֆէնէլա ինքդինք դտնելով իր ամուսնոյն ահաւելի սպանութեան յանցանքն ինքն իր վրայ առաւ վրէժխնդիր հրեշտակի մը վհատանութեամբ։

— Այս մարդն կեանքս բառնալ ուզեց, և ես զանի սպաննեցի։»

Եւ այս մարդիկ, թէև միամիտ քաջ կ'հասկնային որ Ֆէնէլա կեանքն ըսելով իր պատիւը կ'իմանար։ Եւ պատիւն իրեն համար կեանքն էր, և ունկնդիրները կ'պնահատէին նէրա նշանաւոր գեղեցկութիւն, թէև նոյն պահուն իրենց առջև կ'երեւէր նէ գունատ հիւանդի մը պէս և տաք, հրատապ աչքերով։ Ոսոխկանը դիտեց որ սենեկին մէջ պայքարի մը նշանը չկար, ոչ վարագոյր մը, ոչ սեղան մը տեղն չարժած էր։ Գորգն հաթի, սենեակը մաքուր ու կոկիկ, որպէս թէ անսովոր բան մը տեղի չէր ունեցած։ Դիակին դպչելէն առաջ՝ իր յիշողութիւնն մէջ նշանակեց այս ամեն իրողութիւններ, ապա զգեստներու ծրարին վրայ դնելով իր ձեռքը, կռմանն գէմքը բացաւ, և իր ընկերակիցներէն մին բժիշկ մը կոչելու դրկեց, և միւսին Տիկին Ֆրէնսիս Օնգլօի պահպանութեան հոգը յանձնեց։

— Տիկին — ըսաւ — ձեզ կ'ամբաստանեմ, ձեր յաւուրկ խոստովանութեան վրայ այս մարդուն սպաննութեամբ, նշանակելով տեսրիս մէջ, և ահա ձեզ կ'ազդարարեմ որ իրեւ վկայութիւն պիտի արուի ձեզի դէմ ինչ որ ձեր բերնէն ելնէ։»

— Այո՛ — ըսաւ Ֆէնէլա — նա իմ կեանքս պաշտպանեց և ես զանի սպաննեցի։»

— Դուք այժմ իմ կալանաւորս էք, Տիկին — ըսաւ տեսուչն

— բայց կարող էք կոչել ներս ինչ բարեկամ որ կ'փափաքիք տեսանել։

Աղաւօտեան թերթերը հակառակ լուրեր միայն ունէին կոմսին մահուան վրայ։ Հաստատութիւնը պահ մը չկրցաւ հասկնալ թէ կոմսն իր անկողնին մէջ դղերօ՞ն մեռաւ ապահոված էր թէ ոչ ինքնասպան եղած էր։ բայց շատ չանցաւ այս տկարնապտութեան վրայ այլ և այլ զրոյցներ սկսան պատմել։ Տիկին Ֆրէնսիսի խոստովանութիւնը զանազան դիտողութեանց առիթ եղաւ։ Շատեր սկսան յայտնել թէ սպաննուած մարդուն վկին վրայ տեսնուած նշաններն աւելի կորովի մարդու մը քան Ֆէնէլայի մեռքին դործն էր։ Բժիշկներն ալ, յետ քննութեան, որին թէ կոմսն կամ խեղդամահ եղած է կամ դաշոյնի հարուածներու տակ այլակերպած է։

Նախնական հարցաքննութենէ մ'ետք՝ անկարելի եղաւ դուշակի հաստատել թէ մարդասպանն նոյն ինքն Ֆէնէլա էր թէ ոչ լոյս Ֆրէնսիս, որու բացակայութիւնը կասկածներ գրգռած էր ի վերջ Ֆէնէլայի կրկնակի յայտարարութեան վրայ թէ ինքն սպաննած է կոմսն, կ'որոշուի ոստիկանութեան հսկողութեան տակ դնել զանի և եղեռնագատ տեսանին առջև իր պատը տեսնել։

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ*

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ»

* * *

Վիւիէի գործին նման Մելքիսեդեկ Սրբազանի յատուկ եզոյ մասն ալ ծրագրի համանման թերութիւններ կը յայտնէ։ Մուրատեանց Սրբոյն «Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Պատմութեան» մէջ Հայաստանեաց Եկեղեցւոյ պատճառած մասը լրացնելու բանաւոր ծրագիրն ընդունելի եաք՝ հարկ էր անշուշտ քրիստոնէութիւնն առաջին անգամ ընդգրկող, պայն գրութէ անընդհատ չարունակել և նոյն իսկ քրիստոնեայ հակառակորդ Եկեղեցիներու անդուլ հալածանաց նշանակ եղող այդ նշա-

* Տե՛ս, թիւ 12 երես 471։

նաւոր եկեղեցւոյ նիթէ ոչ մեկ՝ Հայոցս համար՝ առաւելակիւռ բաժին մը հանել՝ զՙիթ հատասար կարևորութեամբ զուգընթաց քալեցնել զայն եկեղեցւոյ ընդհանուր պատմութեան հետ, և ոչ անկապ կերպով, պատահարար և միշտ հարևանցի պատմէր անոր վերաբերեալ պարագաները՝ որք առանձին կիւռ ու կարևորութիւն ունին մեզ համար։ Օրինակներով խօսինք։ Մելքիսեդեկ Սրբազանէ ճախացեալ «Քրիստոնէական եկեղեցւոյ Պատմութիւնը» ծուղականութենէ դուրս՝ Անտիոքայ մէջ եկեղեցւոյ հիմնուիլը պատմելէ ետք՝ երես 26՝ յարակցարար՝ «ինչպէս որ արդէն հիմնուած էր, կ՚ըսէ, Հայաստանեայց եկեղեցին», և հարիւր վեց երես վերջ՝ այսինքն երես 132 անոր հատուածէն մը միայն զոհելէ ետք երբ կարգը կուգայ յիշել յայն և արևմտեան եկեղեցիներու մատենագիրները՝ գլուխ մը իր բանայ «Մատենագիրք Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ» մակարդով, և հոն կը պատմէ վարքը Սր. Գրիգոր Լուսաւորչի, Մեսրոպ Ներսէսի, Սրբոյն Սահակայ և Սրբոյն Մեսրոպայ, իջեցնելէ նաև քանի մը տողերով կը յիշէ Եզնիկը, Եղիշէն, Խորենացին և Դաւիթ անյաղթ փիլիսոփան, վեցուկէս երեսի չափ բան մըն, մինչդեռ միայն Ցունաց Սր. Աթանասին չուրջ վեց երես, և Յոհաննէս Սր. Ոսկեբերանի եօթ ընդ արձակ ու մանրամասն երեսներ կը նուիրէ՝ չմոռնալով անոնցմէ և իրենց նմաններէն քաղուածքներ իսկ դնել աւելի կամ նուազ ընդարձակ՝ իւրաքանչիւրին ոճին վրայ յատուկ գաղափար մը տալու համար։

Հայոց պարագաներու վրայ այնքան հասկնալով կը մատէ Մուրատեանց Սրբազան՝ որ ինք՝ ծանօթ ջերմ ախտեան Հայ եկեղեցւոյ ուղղափառութեան և անվհատ ընդդիմադիր փաստաբան ճգտանց յայն և մանաւանդ յաթոռն Աթոռոյն՝ որու դէմ շանթեր կ՚արձակէ ամեն. սրբ. Լուսաւորչի կենսագրականն ըրած ժամանակ զանց կ՚ընէ, չյիշեր անգամ Ագաթանգեղայ ընծայուած հռչակաւոր «Դաշանց Թուղթը», խառնակ յեղուաւ ու պատմական սխալներով լի այն յերիւրանքը՝ որ մեր կաթողիկոսներու մէջ անգամ անիմաստ ջատագովներ ունեցաւ, և զոր անհերքելի փաստերով հերքեց ժամանակաւ Ջաւինպաբեան վարդապետ։ Այդ կեղծ Թուղթին յիշատակութիւնը սակայն կ՚ընծայէր իր վաւերական գրչի սլաքները անգամ մը եւս պտտցնել Ս. Պապի կարծեցեալ գերիշխանութեան ջատագովներու դէմ . . . :

Եւ կ՚ուզե՞ս գիտնալ, սիրելի ընթերցող, թէ Մուրատեանց

Սրբազան ս՛ր թուականին բացած է «Վիճակ Հայաստանեայց Ս Եկեղեցւոյ» խորագիր կրող իր չորս նշանաւոր գլուխները առաջինը, յորմէ ընծրհաց 814 է մինչև 1517· անկէ յառաջ Հայ Եկեղեցւոյ յատկացեալ գլուխ մը չեն անոնք իր բնաւ 200 երեսներէ բաղկացեալ ընդարձակ միջոցի մը մէջ, երևակայեցէ՛ք Հայաստաննայց Եկեղեցւոյ վերաբերեալ ո՛րքան ամենակարեւոր դէպքեր՝ քրիստոնէական աւետակեցութեան ո՛րքան անմահ յիշատակաց և օրհնութեանց արժանի անուններ մնացած են առուերի մէջ, մատնուած են մոռացութեան . . . .

Գիտենք անշուշտ որ Մելքիսեդեկ Սրբազանի այս ընթացքը՝ զոր մեր դիւրին քննադատութեանց առարկայ կ՛ընենք, իր խորհուրդն՝ իր արդարացուցիչ փաստն ունի, այսինքն սա պարագան որ Հայ Եկեղեցւոյ մեծանուն Հովիւը՝ որ իր գեղեցիկ դրիչն իր ազգին ու Եկեղեցիին նուիրելու միջոց ու ժամանակ կը գտնէ, գրած է նաև ի մէջ այլոց խիստ պիտանի գիրք մը, «Պատմութիւն Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ», ուր կը խորհէ ընթերցողն ամեն անգամ որ Հայ Եկեղեցւոյ վրայ ճառել հարկ կ՛ըլլայ· Այլ սակայն ճիշդ ու բանաւոր կրնա՞յ դատուիլ այդ ընթացքը՝ «Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Պատմութիւն» մը իր ընդհանուր նկարագիր ունեցող ուրոյն գործ՝ պէտք չէ՞ր ըստ ինքեան ըլլալ ամբողջ ու անթերի և իր բոլոր մասանց մէջ ներդաշնակ· Մուրատեանց Սրբազանի վրայ բացարձակ պարտք չէ՞ր ծանրանար այդ չահեկան գործի մէջ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մասն ա՛յնպէս յօրինել՝ ինչպէս պիտի յօրինվր՝ եթէ արդէն ի գիր առած չըլլար «Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Պատմութիւնը», կամ գէթ յեռանպատկն Թուականի մ՛ի գիր առած ըլլար այդ գերընտիր պատմիչքն որ արդէն ոսկեմանուած է «եկեղեցական պաշտօնի փափաքողաց»· Այդպիսի պատահականութիւն մ՛ամեն կերպով օգտակար պիտի ըլլար անշուշտ «Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Պատմութեան», որ այն ժամանակ անհատն գոլիատներ և դրուատիք միայն պիտի կորզէր մեզմէ·

Որ և է նիւթ հարկ է ճառել անշուշտ իր կարևորութեան և ընդարձակութեան համաձայն· եթէ կ՛ուզուի անթերի գործ մը ներկայացնել՝ պէտք չէ հաշուել անոր առնելիք համեմատութիւնները· Ջորս հարիւր ութսնակ երեսներ չպիտի բաւէին «Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Պատմութիւն» մը յօրինելու, նա և ի՛նչ որ Հայոցինն է՝ ծալած Հայուն, և անոր արժանաւոր

չափով տալով. պէտք էր ուրեմն աւելի երեսներ բանալ։ Իսկ եթէ կ'ուզուն որ և է կերպիւ ամփոփ գործ մի լոյս ընծայել, կարելի է այդ ալ, այլ կը կրկնենք՝ որ և է եղանակաւ ներդաշնակութիւն պահելու է մատանց մէջ, և մանաւանդ ինչ որ մերն է՝ դպչելու չէ՛ բնաւ։

Ամանք են ահա գործին չէ թէ ծրագրին՝ որ ըստ ինքեան ընտիր է և դովելի, այլ անոր ինչ ինչ մատանց ընծայած թերութեանց վրայ մեր համոզեալ քննադատութիւնները, կը ճնայ մեզ ընել մի քանի մանր դիտողութիւններ ևս՝ որոնց անկեղծութիւնն ակներև է, և որոնց սակայն կրնաք բծախնդրութեան անուն տալ՝ եթէ ուզք։

Հայ թարգմանութեան ներթոց ցանկին մէջ (1080–1441) կը տեսնենք հետզհետէ չարուած հետևեալ յարանուանութիւնները՝ որոնց վրայ ուրոյն ուրոյն և համառօտակի ճառուած է դրքին ընթացքին մէջ։ Պիչմանի Վօդուացիներն, Ալթիւեանք, Վիկիչէլեանք (տպագրութեան յայտնի սխալով Վիկիչֆեանք դրուած), Հուսեանք, և դարձեալ՝ Նեստորականք, Յակորիկեանք, Մելքիդք, Մարոնիդք, Թոմասեանք։

Մեր ընելիք դիտողութիւնը սա՝ պիտի ըլլայ թէ ինչու «ետև» յարանուանական հայ յետամատնիկը՝ ճշդութապէս պատշաճելի ամենուն ալ՝ չէ դործածուած «Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Պատմութեան» մէջ, և անոնցմէ ոմանք կը ներկայանան մեզ իրենց օտարախորհրդ յետամատնիկներով։ Ալպիի (լտ. Ալպիկա) անունով Ալբիկեանք կոչել այդ աղանդաւորներն՝ որք Ֆրանսայի Թարն վիճակի այդ քաղաքագլխին մէջ կը բնակէին նախընտրարար, խիստ լաւ ու հայացի. այլ ինչու անկ առղ մը վեր դնել «Պիչմանի Վօդուացիներն», և ոչ՝ «Պիչմանի Վօեանք կամ Վալաօեանք» աղանդապետ Բիչո ոը Վօի՝ կամ իր լատին յորջորջումով՝ Բեդրիւս ոը Վալտօի անուամբ։ «Վօդուացի» անունն՝ ինչպէս աչքի կը զարնէ՝ անտեղի բարդութիւն մ'է Ֆրանսերէն ոտա և հայերէն չէ յետամատնիկներուն։

Ու յետոյ, ինչու ըսել «Մելքիդք, Մարոնիդք» գործածելով այս անգամ ալ եթէ օտար յետամատնիկը, ու չըսել՝ (որով փափաքելի միանգամայն և ճշդրիտ միութիւն մ'ալ պահուած կ'ըլլար), Մելիքեանք, Մարոնեանք։ Առաջիններն յայտնի է թէ առանց Նեստորի ու Եւտիքէսի աղանդներուն հետևելու՝ Մորիմանոս կոյսեր ձեռքով դուստրուած Քաղկեդոնի ժողովին

օրէնսդրութիւնները ընդունեցին։ Մելքէ «Կայսերական» կը նշանակէ, որմէ արեւելեան քրիստոնեաներու այս հատուածը պէտք կ՚ըլլայ կոչել «Մելքիթեան կամ Կայսերական», և ոչ «Թագաւորական» ինչպէս անուշադրութեամբ կը դնէ Վիւիլիէ որբազան թարգմանիչը։

Մի և նոյն պատճառաւ «Մարոնիզք»ի տեղ պէտք է ըսել «Մարոնեանք», այդ կրօնական հատարակութեան հիմնադիր Ս. Մարոն կրօնաւորի անունով, ինչպէս ըսուած է Թոմասեանք, Յակոբիկեանք (ֆր. Jacobites)։

Այլ սակայն անհամբեր ենք վերջ տալու այս մանր մունր դիտողութեանց՝ որպէս զի առանց այլ ևս յապաղելու ներրոյն հիւանդ այս խիստ պնդատեաց երկասիրութեան որ ցոյց տըրուած քանի մը թերութեանց հակառակ՝ մեր աքանչացումը գրաւեց իր ընտիր ընտիր յատկութիւններով, և ապահովապէս պիտի գրաւէ ամենուն ալ Այնքան աւելի ջերմօրէն կը յանձնարարենք զայն իրր խիստ օգտակար դասագիրք և իրր հրահանգիչ մատեան — և անկեղծ բնաղատութիւններն զոր ըրինք առաւել վստահելի պիտի ընծայեն մեր փառաքի վկայութիւնը, —որքան ընթերցողք հան լիուլի պիտի գտնեն Մարատեանց Սրբազանէ հոչակուած այն սխալմանքները՝ որոնցմէ նոյն ինքն թարգմանիչը իրաւամբ յոտիշատակուած կը տեսնուի։ «գրուած է քրիստոնէական համբաւատր և անկողմնակալ հոգւով, գրուած է դատական եղանակաւ, պարզ և չինողական, գրուած է համառօտ, պարունակելով հանրական քան թէ մասնական իրազութիւններ»։

Ամենանք յիշատակել մասնաւոր պարագայ մ՚որ իր չափանութիւնն ունի անչուշտ Հայատանեայց. Եկեղեցւոյ մեծատուն Հովիւը՝ այս գեղեցիկ երկասիրութեան վրչ՝ ուր յան և մանաւանդ լաւին Եկեղեցւոյ իշխանաւոր յատկութիւններն խիստ ուշադրութեամբ կ՚ընդունին, յուսած է՝ ոչ անպատեհ կերպով՝ իր պերճախօս «Պատասխանին Երկարաբանական թղթոյն Պապին Հռովմայ», նշանաւոր հատուած մ՚ըստ ինքեան՝ որ պատկն է իր զօրեղ չատագովութեանց Տարակոյս չկայ թէ Հայը հաճութեամբ պիտի վերընթերցանու այս հոյակապ գրուածը՝ որ գանազան լեզուներու թարգմանուած ու ժամանակին մեծ հռչակ հանած է քրիստոնէական աշխարհի վրչ։

Վիւիլիէ հմտալից գործը Մարատեանց Սրբազանէ բարեփոխուած, ճոխացած — ու ա՛լ ևս պատմական գործած «Պա-

տասնամիւ » հանեմատ — օգտակար և յետին ատենն հետաքրքրաշարժ ընթերցում մը կը համարինք ամեն կարդի ազգայնոց համար, եկեղեցական թէ աշխարհական: « Այլ և այլ ազգաց եկեղեցեաց դաւանարանական, ծիսական և վարչական տարբերութեանց մասին » այնպիսի կարևոր տեղեկութիւններ կը պարունակէ՝ զորս անդիտել չէ ներելի, և որոնց ամբողջութիւնը կարծենք և ոչ մէկ տեղ կարելի է գտնել: Ակնարկ մը միայն նիւթոց ցանկին վրայ կը բաւէ մեր ըսածներն հաստատելու:

Յաւ մը միայն ունինք յայտնելիք: Մելքիսեդեկ Սրբազան Մուրատեանց այս եօթներորդ ընտիր երկասիրութեամբ իր օգտակար հրատարակութեանց չարքը վերջացուցած կ'երևի. եթէ՛ թէ այնպէս չըլլար, ու մեծանուն եկեղեցականն իր առաջնորդական ծանր պաշտօնին մէջ անգամ, իր հմտութիւններով և գրական անժխտելի տաղանդով չարունակէր ծառայել եկեղեցւոյ և դպրութեանց, չդադրելով այս մասին բարի օրինակ մ'ըլլալ մեր հոգևոր դաստուն՝ որ՝ ընդհանրապէս խօսելով՝ դատապարտելի անգործութեան մը մէջ կը խորդայ: Ինչու Հայ եկեղեցականը իր պարապոյ ընդարձակ ժամերը չնուիրէր ինքզինք կրթելու, ազգը կրթելու և անոր օգտակար հանդիսանալու, ինչ որ միանգամայն պիտի նպաստէր իր անուան մեծնալուն, և ազգին մէջ իր հմայքին և ազդեցութեան աւելնալուն:

Պոլսոյ, 22 Մայիս 1899 Մ. ՆՈՒՊԱՐՅԱՆ

ՄԵՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋԸ*

Միտքը պարտէզ մրն է:
Վ. ՀԻՒԳՕ

Որչա՞փ չնորհապարտ պիտի մնային աշակերտները, երբ մեր կրթիչները ուշադրութեան առնելով անոնց անձին ժամանակի կարուտաը, քիչ մը ջանք ընէին բարեփոխելու այդ խրթին ծրագիրները: Չեմ կրնար ուրանալ թէ, մեր վարժարաններու մէջ

* Տե՛ս, թիւ 12 երես 478:

առաւել կամ նուազ ճոխ ծրագիրներ չունինք։ Բայց կրնա՞յ
մէկը վկայել թէ անոնք չատ լաւ կը համապատասխանեն ժո-
ղովրդին վիճակին, յառաջդիմելու պայմաններուն և միջավայ-
րին։ Կամ՝ ո՞վ կրնայ վկայել թէ այդ ծրագիրներն իսկ
մեռեալ տառ չեն մնար։ Մեր լուսաւորչի պատուելիներու ժա-
մանակ տղաքները կը կրթէին առանց սակայն անանց մտաւո-
րական ու հոգեկան կարողութիւնները նկատի առնելու։ Նոր-
կան այդ ժամանակներու հետ բաղդատելով բաւական ատա-
բերութիւն մը կրնանք գտնել, բաւական յառաջդիմած է մեր
կրթական ոստարկդը. բայց կրկին իր հասնեցաւութիւնը չէ պա-
հած ժամանակին պահանջներուն հետ։ Արտաքին երևոյթով
միայն փոխուած են մեր վարժարանները, ներքնապէս
մի և նոյն դրութեան մէջ է դրեթէ ամեն բան։ Մեր ուսուցիչ-
ներէն չատեր, դեռ կրնանք ըսել թէ, լոկ ձևակերպութեան
համար կը մշակեն ծրագիրներ, մեթոտներու ընտրութիւն ընել
կը թուին, բայարձակապէս բազմութիւններու մէջ կը յայտա-
րարեն թէ, աշակերտներու կ'ուսանդեն կեանքի մէջ անհրա-
ժեշտ եղող գիտութիւններէն մեծ կամ մաս մը, կը պատրաստեն
կատարեալ անհատներ եւ վարժարանական կեանքին մէջ ըս-
տացած հմտութիւնները ինձ թոյլատուութիւն կուտայ
անկեղծապէս խոստովանիլ որ, ցուցամոլութենէ զատ ուրիչ
բան չկայ։ Գեռ մեր վարժարանները ընդհանրապէս աւանդա-
մոլութենեն թանձր խաւարին մէջ կը դեգերին ու կը չարու-
նակեն պատուելիական անգիտակցութեամբ, առանց որոշ ու
կանոնաւոր յատակագծի և ուղղութեան մատուցանե-
րը կրթելու յատկութիւնը ունենալ։

Մանկ վարժարան մը (մանաւանդ գիւղերու մէջ) և պիտի տեսնէք օր, աշակերտները դեռ «ուղղական քան»ը
հոլովելով, գրարարի խրթին հատուածոյներ թարգմանելով,
Եզնիկի, Եղիշէի նման դժուարամարս գրարարներու նախադա-
սութիւններ լուծելով իրենց ուղղը կը պայթեցնեն։ Միշտ
գրեթէ պատմութիւն կը կարդան, և եթէ հարցուի իրենց ապր-
պատմութեան վերաբերեալ դիմաւոր կտոր մը, հաւատացէք որ
չի պիտի կրնան պատասխանել։ Աշխարհի և մասնաւոր
գիտութիւններ կը լուծեն, առանց կարենալ լուծելու
շատ գործողութեան վերաբերեալ պարզ խնդիր մը։ Ախարհա-
գրութիւնը առջև կայնած՝ մայրաքաղաքներու, գիւղերու և բը-

նական երևոյթներու նկարագրութիւնը կ'ընեն և սակայն իրենց երկրին վրայ ամենանախնական ծանօթութիւններ տալու անկարող են։ Բնագիտութեան և մարդաբանութեան մէջ մեծ յառաջդիմութիւն ըրած են, և հաստատ կերպով չեն գիտեր թէ ո՞ր կողմը կը գտնուի Թոքը, ստամոքսը եւ Հայ. ի փըրանսերէն թարգմանութիւն կ'ընեն և դեռ փրանսացարդ նամակ մը. խմբագրելու անկարող են. գեռ ո՞րը թուեմ։

Աւելի պիտի զարմանաք երբ այս ամենուն հետ մէկտեղ տեսնէք որ, աշակերտը ոչ թէ բառին ճշմարիտ նշանակութիւնովը աշխէրթ, այլ գերի, տարուկ մը դարձած է։ Ուսուչչին խիստ ընթացքը, ազդած երկիւղը, ստիպած են խեղճը կծկիլ իր գրասեղանին վրայ, առանց իրաւունք ունենալու պիտղուելիւն մը ընել։ Հոգի՛ ունի դասարանին մէջ ձայն բարձրացնելու, գաղափարները, կարծիքները հրապարակաւ յայտնելու դասախօսած նիւթիւն նկատմամբ։ Անոր վրայ պարտք դրուած է իրր երկնային պատգամ ընդունիլ դաստուին ամեն մէկ ըսածները, ստոյգ թէ անստոյգ։

Շա՛տ ցաւալի ուղղութիւն։ Որքա՜ն օգտաչատ պիտի ըլլայ, երբ դասարանին մէջ աշակերտին բացարձակ ազատութիւն տրուի աւանդուած դասին վերաբերմամբ իր ունեցած կարծիքները, դիտողութիւնները յայտնելու։ Կատարեալ լուսաւորութեան ջահ մը կը դառնայ այն դասարանը՝ ուր աշակերտ ու ուսուցիչ վիճաբանութեան կը բռնուին գաղափարի մը շուրջը։ Դասախօսութիւնը հոն կը դադրի այլևս պարզ քերականական կամ բառագիտական հարց-պատասխաններու ձանձրանալի տուր և առ մը ըլլալէ. ոգևորութիւնն է որ կը տիրէ այն տեղ դասարանին մէջ։ Աշակերտը գովելի եռանդութեամբ, բարի նախանձով մը լցուած, իր բոլոր ուժն ու կարողութիւնը կաչխատի հաւաքել, նոր փաստեր, նոր իրողութիւններ մէջ բերելու, իրր վկայութիւն ու հաստատութիւն իր պաշտպանած գաղափարին։ Այս վիճաբանութիւնով խօսակցութիւնը աշակերտին համար չատ օգտակար է. այն առեն պիտի ունենայ հաստատ կամք և գաղափարներու մտտական չօշափուձն առաջ եկած, յղկուած, զտուած մաքուր իտէալի մը հաւաքածոյ պիտի դառնայ։

Բայց ճնշիչ դասախօսութիւնը, խրթին, թերի, սխալ ըմբռնումով պատրաստուած՝ և յոռի կերպով գործադրուղ ուսուցիչի ծրագիրները՝ օգտակար ըլլալէ աւելի վնասակար են։ Այդ

իսկ պատճառաւ կրնանք ամենայն համարձակութեամբ ըսել թէ — մատաղ սերունդները կրթելու նպատակ ունեցող մեր վարժարանները կը նմանին ալեկոծութենէ բռնուած՝ և խորտակուելու մօտ եղող նաւու մը, որ չունի ոչ նաւուղիղ, ոչ նաւաստի և ոչ ալ նաւապետ։ Այս կերպ ծրագիրներու հետևող վարժարանները մի միայն երևութապէս կը տարբերին ամէն չատ տարիներ առաջ մեր ունեցած կրթարաններէն։

Երբ անգամ մը համոզուինք թէ մեր կրթական խրթին, ուռուցիկ ծրագիրները լոկ ձևակերպութեան համար գոյութիւն ունին, դիւրին կ'ըլլայ այլ ևս դուշակել այն բոլոր վնասները զորս կը պատճառեն մանուկներու։ Ուսումը այն ատեն միայն դիւրահասկնալի կ'ըլլայ, այն ատեն միայն ուսուցիչ և ուսանող ազատ պիտի ըլլան ներքին զայրութէ և սրտմաշուքէ, երբ մեր ծրագիրները կոչուած ունենան տղայոց մտաւորական կարողութիւնները զարգացնելու, անոնց էն առողջ և օգտակար բարոյական ուղղութիւնը ցոյց տալու, կատարելապէս իրաքանչիւր հասակի և կարգի համար աւանդուելիք ծանօթութիւններու քանակն ու որակը և ուսուցման մեթոտական դիւրին եղանակները ցոյց տալու։

Ջանի՛ լաւ կարողութիւններ, լաւ մտքեր կը խամրին, կը րթմանան մեր անյարմար ծրագիրներու և անհիմն մեթոտներու ազդեցութեան ներքև ու կը զրկուին իրենց բնական զարգացումէն։ Մեր վերջացական ծրագիրներուն համար է որ ուսանողներ ինքնին անկարող դարձած են խորհելու, տրամաբանելու, լոկ մեքենաներ եղած են, վարժարանին մէջ փոխանակ անոնց ժամանակը պարապ և ոչինչ բաներու համար մսխել տալու, չանալու է անոնց խորհիլ սորվեցնել։ Այս կենսական բանին պակասին համար է որ երբ պատահմամբ աշակերտներէն մէկուն դրսէն հարցում մը ուղղուի, անկարող կ'ըլլան պատասխանելու, միշտ դասատուին երեսը կը նային և անոր նշանացի չարժումներէն կ'աշխատին դուշակել պատասխանը։

Եթէ ոք ուշի ուշով քննէ, որոշ կերպով պիտի տեսնէ ու համոզուի թէ, եւրոպական պարզ նախակրթարաններու մէջ աւանդուած դասերը մեր վարժարաններու մէջ բարձրագոյն կամ միջին դասարաններուն կ'աւանդուին, թէև ծրագրի մէջ մեծ զանազանութիւն մը չիկայ։ Պատճառը միջավայրն ու մեթոտի պակասութիւնն է։ Ուսած քիչ մը զանոնք պարզել հարկաւոր է, բայց պարզել ըսելով չեմ ուզեր հասկցնել յապաւել, վասն զի ո՞րը պիտի կրնայինք կրճատել, թուաբանու-

թիւնը թէ պատմութիւնը, բնագիտութիւնը թէ առողջապահութիւնը ևն. այլ վերածել այնպիսի ձևի մը և հիմնել անանկ դիւրաւոյց մեթոտներու վրայ, որ ուսանողը կարող ըլլայ քիչ ժամանակի մէջ օգտակար գիտութիւններու գաղափար մը ձեռք բերել։

Ֆիլիպէ, 3 Յունիս 1899 Ա. ՋՕՐՋԱՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍՔ ՅԱՅՆԹԱՊ

Այս տարուան գպրոցական հանդէսներուն առաջինն էր Մանիսապարահլինը, որ տեղի ունեցաւ Յունիսի 9ին։ Ներկայ էին աւելի քան երեք հարիւր երկսեռ հրաւիրեալք։ Հանդեսը մեծաւ մասամբ երգեցուածնե, գուարճալի դոցերէ և Մանկապարտիզի յատուկ խաղերէ կը բաղկանար։ Երեք ժամու չափ տևեց, այսու ամենայնիւ հրեշտակասիրտ մանկանց հրապոյրը այնքան յանկուցիչ էր որ ձանձրոյթի նշան մը իսկ չզգածուեցաւ։ Տեսարանը օրատրաւ էր և երգեցողութիւնները ալ քաղցրալուր։

Յունիսի 13ին տեղի ունեցաւ ապջկանց բարձրագոյն վարժարանին հանդէսը։ 11 օրիորդներ ուսումնասիրած եղան։ Ամենքէ չորս հատը շարադրութիւն կարդացին, և ճեացեալները հայերէն և անգլիերէն գոյներ արտասանեցին։ Գոյներէն աւելի գրութիւնները գովասանքի արժանի էին։ Դուռազ ախորժելի չէին երգերն ալ։ Դեր տեսուչ Միս Ֆօրմըն վկայագիրները բաշխեց և փրօֆ. Լ. Ճանեան ընթացաւարտներուն կոկիկ ու իմաստալից ուսուցմ մը ըրաւ, և հանդէսը փակեցաւ քահանայի ապօթքով։

Նոյն առաւօտ տեղի ունեցաւ Յ. Թ. գոլֆերին մարզանքի (field day) հմայիչ գոյնի բնաւգծակ բակին մէջ։ Պատաչէն բաւական հիւրեր եկան և այս բազմութեան առջև ընտրեալ քանի մը ուսանողներ կատարեցին իրենց դերը, դեր մը որ կը կայանար վազքի, ցատքելու և շրջան գառնալու մէջ։

Յունիս 10ին տեղի ունեցաւ Գոլէճին նախակրթարանի Prise Declemaition-ի հանդէսը։ Մրցելու ընտրուողները վեց հոգի էին, երեքը հայերէն և միւս երեքը տաճկերէն գոյներ արտասանեցին։

Իսկ բոլոր Գոլէճի ուսանողներուն միջտ մը պատրաստուողներն ապահրեղ կերպերն խաղան բազմութեան մէջ Յունիսի 14ին։ Ներկայ էին 500է աւելի երկսեռ հանդիսականներ։ Ամրասանուած կտորներն ֆրանսերէն, անգլիերէն, հայերէն և տաճկերէն էին։ Իւրաքանչիւր լեզուէ երեք հոգի, ինչպէս նաև երկու շարադրութիւններ սրտէ մրմնան համար ըլլալով 24 գրութեանց ամենուն ընտրիները ըլլալու պատիւը կը կրէին։

Հետևեալ օրը կատարուեցաւ վերջին հանդէսը, ուր ընթացաւարտները իրենց վերջին շարադրութիւնները կարդացին։ Այս վերջինը մինչև

հիմա յիշատներէս ամենէն գեղեցիկը և հետաքրքրաշարժը եղաւ։ Գըբուածներու գրեթէ ամէնն ալ թէզ կոչնելու արժան էին։ Շրջանաւարտներու թիւը 13 էր։

Բրօֆ. Մանիասեան որ Գոլէճիս վարժարանի շրջանաւարտներէն և Այնթէպցիս գոլէճին ուսուցիչներէն մին է, մրցանակները բաշխեց, և միանգամայն ազատար ատենաբանութիւն մ՚ըրաւ։ Մրցանակին արժանացող պարոններն հետևեալներն էն։

Պ. Գ. Ա. Զամիչեան, Յ. Սէքսէնեան, Լ. Լևոնեան տառկերէն դասին մէջ իրենց ցոյցաց յաջողութեան համար։ Ս. Զիւրիւքեան կենսաբանութեան համար։ Գալով արտասանութեանց, նախակրթարանի ուսանողներէն Պ. Պ. Ն. Գարամանուկեան տառկերէնի և Յ. Պեշլիեան հայերէնի. իսկ Գոլէճի աշակերտներէն Պ. Պ. Մ. Գապանճեան տառկերէնի, Յ. Սէքսէնեան անգլերէնի, Յ. Տէր Նահապետեան հայերէնի և Պ. Անանեան ֆրանսերէնի,

Վերջին հինգ լիրանոց մրցանակ մը ևս գոլէճիս վարժի շրջանաւարտներէն անուանի բժիշկ Տր. Ալթունեան խոստացած էր, յանձնուեցաւ Պ. Լուիճի Լևոնեանի։

Այս մրցանակին դպրոցական պարտականութիւններն ևս՝ դիրք ու լրագիր կարդալով և գաղափար համբարող տղան կ՚արժանանայ։ Միշտ շրջանաւարտ կարգին վերարերելու է այս մրցանակը ընդունողը։ Ուսանողը, ն ժողովը խիստ քննութիւն ընելէ վերջ՝ արժան դատած անձին կը յանձնէ գումարը։

Այնթապ 9 Յունիս 1899 Յ. Յ ՊԵՐՊԵՌԵԱՆ.

ԳՆԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԱՌ ՀՈՎԻ

. . . Խմբագիր Տէր Ա. Մահլ ազգզուտ նամակի

Ձեր նամակի ներկայ շրջանին թիւ. 11 «Այնարէ Ռուսէոյ Հայոց վիճակն վրայ» շահեկան յօդուածն երկու առթիւ կատարագրութեամբ. նոյնպէս թիւ. 12 «Մոռանալ-Յիշել» վերնագրով թղթակցութեան առնութեամբ նախորդ յօդուածը, Հովի- առթիւ կարգագրութեամբ, որք կ՚երեւին ի գլուխ եղած ալ մի եւ նոյն չինչ արտի յոյզանման ազդեցին թղթած, կարդացել եւ ուսումնասիրելով առանձ ամոնց մէջ ակնյայտնի եւ ճանաչակից հնչակարտութիւններ եւ, կարի յոյժ

յուզուեցաւ մեր սիրտը, որ մինչեւ ցարդ երբեք հրապարակի վրայ տեսած չենք հայ Եկեղեցւոյ ոգւոյն համաձայն այս տեսակ ներքին գրուածներ. ուստի կարծեմք չենք սխալիր եթէ սոյն յօդուածոյ բազմահմուտ հեղինակը Ներսէսեանց եւ Սաթակեանց հարազատ յաջորդն յորջորջենք։ Ինչպես առնուք ի պաշտպանութիւն հայ Եկեղեցւոյ ամեն կերպ զոհողութիւն յանձն առնելով՝ անվիճար պահեցին գայն։ Նոյնպէս սոյն նշանաւոր յօդուածոյ հեղինակը՝ իր նախահարց սիրով տոչորեալ եւ փափաքելով հայ Եկեղեցւոյ ամենայն պահել այսր հրապարակաւ, իւր պայծառ, ընդարձակ տեսութիւնն ի լոյս կ՚ածէ ի չնութիւն եւ յօգուտ Հայ Եկեղեցւոյ գոռալ ոգ։

Մենք ըստ ամենայնի վերոյիշեալ յուրչ գրութեանց համամիտ եւ համակարծիք գտնուելով՝ կը համարձակի՛ք սոյն ինաբի գրութեամբ մեր որդիական խորին չնորհակալութիւնն մատուցանել այն յօդուածոց յուսամիտ Հովիւ հեղինակին, որ ըստ Աւետարանի «էբր- հովիւ +-Ը ջ-ին է-ր դ-ն է էբ-, ոչ-րա-ց»։

Երանի եր մեզ եթէ հայ Եկեղեցւոյ օրինաց եւ աւանդութեանց ներկուռ եռմտութեամբ եւ սիրով զարգացեալ այսպիսի ճշմարիտ հայ հովիւներ հրապարակի վրայ մեկնէն ուղղի տեսանելու բարեբաղդութիւն ունենայինք։

Խնդրեմք, Ձեր խոհակիր, եթէ արժան կը դատէք, հաճեցէք ներկայս հրատարակել, որով զմեզ երախտապարտ սիրոյ թողուք ձեզ

21 Յունիս 1899
Իզմիր

ՀԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԱՆԿԵՂԾ ՉԱԼԿԱՆԵՐ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՄԼԷԹԻ ՎԷՊԸ

Շէյքսպիրի Համլեդի երրորդ հայ թարգմանութիւնը՝ որ մեր բարեկամ Գարեգին Ց. Բարաղեանի մեռոք այնքան յաջողութեամբ կատարուած լոյս տեսաւ այս օրերս, յիշեցուց մեզ Ֆրանսացի հռչակաւոր քննադատի մը կազմէ գրական ծանօթ հանդէսի մը մէջ հրատարակուած մէկ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը Անգղիացի մեծանուն թատերգակին այս հրաշակերտին վրայ, և կամ աւելի ճշտիւ խօսելով՝ Համլեդի կատարած դերին վրայ, ուսումնասիրութիւն զոր թարգմանած էինք արդէն և զոր պատեհ առիթ կը համարենք Ազ. Մամլոյ ընթերցողաց աչաց տակ դնելու։

Ահակ քանի մը տարի յառաջ Շէյքսպիրի այդ խաղը կը ներկայացուէր ի Բարիզ, և Համլեդի անձնքան տարբեր մեկնաբանութեանց նիւթ եղող կնճռոտ ու խորհրդաւոր դերը կը կատարէր Մունէ-Սիւլի, առաջնակարգ ծանօթ դերասանն Ֆրանսացի։ Լսե՛նք արդի գաղափարներու և գացումներու տեսակէտով մեր լուրջ քննադատին տպաւորութիւններն ու կարծիքները՝ որոնք մեզի ընդունելի երևին կամ ոչ՝ ակներև կը յայտնեն գրողին գերազանց ձեռնհասութիւնը։

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Հարկ կ՚ըլլայ Համլեդի վրայ խօսիլ այսօր, և ահարկու խընդիր մ է այս։ Անկեղծաբար եմ թէ Շէյքսպիրի այդ պօծին ու դիւցազնին վրայ նոր բան մը չպիտի գտանեմ ըսելիք, վասն զի ամեն բան՝ ու աւելիով իսկ՝ արդէն ըսուած է անոնց վրայ ...,

... Ո՛վ հոս դու, Համլեդ, իշխան Տանիմարքայ, երիտասարդ տակաւնոգի ու պայծառակոտ, մեծամաղնիկ ու բուռն, երազուն ու վայրագ, անապաշտ փիլիսոփայ, խոհական ու խելագար, քերթո՛ղ նրբազգաց ու՞զուարճախօս անհամ, արարած կենդանի ու հակասամիտ, սևացած հոգւոյ մը պատկե՛ր ողբալի, դէմք մանաւանդ՝ գացող միևչև յանհեթեթութիւն, ու դէ՛մք ընդհանուր՝ ձգտող միևչև յայլաբանութիւն, իբր դժուարաչուչ պատանի մը կը նկատէ զքեզ Շէյքսպիր, իսկ մենք ալ հիմայ կը նկատենք իբրև պարմանի դժդոյն, ճապուկ ու

վալէյաէր, թաւչեայ սև բանկոնակով ու չարմուխով (toque) ինչպէս կը վայլէ Ֆոուաթի անդրանիկ եղբօր, ինչպէս կը վայլէ ամենէ վազելի ներկայացուցչին այժմու հոգիի, վիպականութեան, յուեսեասութեան, ոչնչականութեան, մեծ չլացարատութեան ու տակաւին ուրիշ բաներու ալ՝ որոնք մաքէդ իսկ չէին անցներ։ Այնքան զգացումներ ու խոհեր ընծայեցինք քեզ, որ ա՛լ ո՛չ մէկ բանի կը նմանիս, ո՛ խեղճ Համլեդ, ուրչն, աւելոտ ու բարկասիրտ երիտասարդ, ու քու հին պիմպոներդ գտնելու համար՝ հարի կ՚ըլլայ քերել ու քերել մեկնաբանութեանց ու բացատրութեանց մակագրեալ խաւեր։ Ի՞նչ չէիր ատր արդեօք մերկապարանոց երևալու համար ա՛յնպէս՝ ինչպէս ելած ես Շէյքսպիրի մեռքէն, Շէյքսպիրի՝ որ բովանդակ դարերու ամենամեծ բանաստեղծներէն մէկն է անտարակոյս, և որ՝ համարձակ խօսելով՝ «արբչիւ վայրենիի» մը ապաւորութիւնը կ՚ընէ սակայն միշտ, ինչպէս կ՚ընէր Վոլթէրի վրայ ալ։

Այլ սակայն իմ տագնապիս մէջ օգնութիւն մը կը հասնի ինձ։ Եթէ չեմ կարող Համլեդը եղածին պէս տեսնել, գէթ կրնամ տեսնել զայն՝ ինչպէս կը ցուցնէ Պ. Մաունէ-Սիւլի՝ այն անուանի դերասանը, վասն զի որքան խրթին ու հակասութեանց մէջ չազապատուած ըլլայ եղերքի (drame) անձնաւորութիւն մը, մեծ խաղարկու մը կրնայ զան կենդանացնել ու լուսաբանել՝ բեմի վրայ հանելով, իր հոգին ու մարմինն տալով փոխանցելով, և՝ բոլոր դժուարութեանդ հակառակ՝ տեսակ մը միութիւն տալով անոր։ Այլ անհասկանալի չէ Համլեդ՝ քանի որ Մաունէ-Սիւլի կրցաւ անոր դերը ներկայացնել, ու քանի որ ընդհանուր ծափահարութեանց մէջ ներկայացուց զայն յաջողակ։

Համլեդը խաղալու համար Պ. Մաունէ-Սիւլի առ հարիւր պարտաւորեց ալ զրօշ մ՚ընտրել, և՝ հնարուած բոլոր Համլեդներու մէջէն ընդունիլ հատ մը ու միայն անոր վրայ։ Ինձ կը թուի թէ ընտիր ազդեցութեան խիստ իմաստութեամբ առաջ իրեն խաղացող յարացոյց՝ — յարմարցնելով իր ձևացումը, խօսուածքը ու բոլոր ընթացքը —, այն Համլեդը՝ զոր անկատար այլ օրշ կերպիւ սահմանած է Կէօթէ, Վիլհելմ Մեյսթերի մէջ։ Իր ընտրութիւնն այս կերպով բնելէ ետք՝ նա խոյս տուաւ այն ամեն բաներէն որք Դանիացի իշխանին անձնաւորութեան մէջ Կէօթէի տուած հնչակաւոր սահմանումէն դուրս կը ձգան, ու կամ գէթ մեծապէս մեղմացուց զանոնք։ Համլեդի ղերին կարծր ու

վայրագ մասը զանց ընելով՝ պարզվոյ ու մելամաղձութեան երանգ
մը տուաւ անոր։ Խիստ պեռատի ու խիստ անկեղծիկ ընծայեց
Համլեդը, երազուն, նուագիկատ ու ամենահեղ հոգւով մը օժտե-
լով զանի։ Սոկալի յայտնութիւն մը՝ այն դաժան պարագը
զոր այս յայտնութիւնը կը դնէ իր վրայ, պատահաբար կ՚այլայ-
լեն այդ հոգին, այլ ասոր յղիքն ու կիրքը կարճատև են ու
դրեթէ անկամ։ Նշանաւոր ողբերգուն պատանուոյն համակ կա-
նացի գործիքը թերևս չափազանցեց անգամ։ Մանաւանդ առա-
ջին մասին մէջ արցունքը անպակաս է աչքերէն, նա ձայնը չատ
պզտիկ կը հանէ, և հիւանդ ու թաղծալից մանկան մ՚ողբագին
ձեւը խիստ չափազանց կը նմանցնէ։ Այլ ասով մեկտեղ ինչ
պաշտելի Համլեդ մը մը բերաւ ի հանդէս։ Այդ հէք պատա-
նին կը սիրէր իր հայրը՝ որու խանդավառ պաշտամունք
մը պահած է սրտին մէջ, ու կը տեսնէ որ իր մայրը ուրիշ մարդ
դու մը հետ կ՚ամուսնանայ՝ երբ տակաւին հինցած չեն այն
մուճակները՝ որոնցմով հանգուցեալ արքային թաղման դրան
նուագած էր։ Նա լի էր պատրանքներով ու ինքզինք երջանիկ կը
զգար ապրելուն։ կը հաւատար մարդկային բարութեան, ու ա-
հա կ՚իմանայ յանկարծ ուրուականի մը բերնէն, որ իր սիրա-
կան հայրը սպաննուած էր հօրեղբօրը ձեռքով՝ իր մօրը հետ
համախոհ։ Այս ատկալի հարուածէս միշտ ալեկոծ պիտի մնայ
իր տղայ հոգին, ու բոլոր իր խօսքերը ու բոլոր իր ընթացքը
որքան որ տարօրինակ երևի այս՝ իրենց դիւրին բացատրու-
թիւնը պիտի գտնեն այն վրդովմի ու չմորի մէջ՝ ուր ձգած է
գինք այս ահռելի յայտնութիւնը։ Ի սկզբան դառն ու պարզմիտ
մարդատեցութիւն մը կուգայ իր բոլոր էութիւնը կը գրաւէ։
Յանկարծ վատ ու ապիրատ կերևին իրեն մարդիկ առ հասա-
րակ, կանայք՝ պիղծ ու յոդոզդ, և ախեզերք՝ իբր կոյանոց մը։
Ասկէց ահա յառաջ կուգան իր հեգնութեանց վայրագ անդա-
մահատութիւնը Բօլոնիուսի հետ՝ որ բարի ախտարին մկնի է,
ինչպէս նաև առ Օֆիլա ըրուցած խօսքերուն չափազանցու-
թիւնը ու իր կիսովի կեղծ յիմարութիւնը։ Ինքզինք այնչա-
փաձան դժրազդ կ՚զգայ՝ որ անձնասպան պիտի ելլէր աշխարհէ՝
եթէ համարձակէր միայն։ ատկէ ահա յառաջ կուգայ իր
հռչակաւոր մելամաղձութիւնը։ Այդ հատուածի փիլիսոփայա-
կան խորութեան վրայ սովորաբար մեծ հիացում կը յայտնու-
բաւական գանգիկ է անոր հիմը ու տարրական փիլիսոփայու-

թիւն մը վեր կը հանէ։ Յայտնի է թէ տղու մը բերնէ կ'ելլէ այն. «Այնքան ահռելի է աչխարհը՝ որ մարդս իր կեանքին վախճան պիտի տար եթէ ապահով ըլլար միայն թէ անոր ծայրը ոչնչութիւն կը գտնուի» Այսքան արմանքի ղարմանքի խ՞օսք մ'է այս։ Եւ ինչ կը նշանակէ այն հոչակաւոր պարբերութիւնը. «ըլլալ կամ չըլլալ, ա՛յդ է ահա խնդիրը.» ըսէք անկեղծօրէն, բան պիտի հասկնայի՞ք անկէ՝ եթէ խօսքին չարունակութենէն չիմանայիք անոր բացատրութիւնը։ Համլեդ կեանքը զգուելի ընծայող չարիքներու կարգը կը դնէ դատավարական դանդաղութիւնները» ու զրպարտներու եղած անիրաւութիւնները։ Այս հատուածը՝ վօլթերէ մատնանիշ եղած՝ այդ տեղ անակնկալ մ'է գէթ՝ եթէ ոչ անկէ աւելի բան մը։

* * *

Այլ սակայն իր բոլոր ժամանակը մենախօսութեամբ չկըրնար անցընել Համլեդ։ Պէտք է գործ տեսնել, ու մեծ միտ մ'է այդ իրեն համար։ Գէթ ամենէ երկար ճամբան պիտի բռնէ նա։ Որքան ու ո՛րքան խղճմտութիւնք, զգուշութիւնք ու պատրաստութիւնք։ Նախ և առաջ ա՛յնպէս կ'որոշէ որ իր յանձն առած պաշտօնին դլխովին նուիրուելու համար՝ պէտք է հրաժարիլ գործով ամեն զօղերէ, ու այս պատճառաւ յանկարծուստ ու կոչտօրէն իր յարաբերութիւնները կը խզէ Օֆելիայի հետ։ Քիչ մը ժամանակ չահելու համար կը խորհի թէ ուրուականը գուցէ նոյն ինքն սատանան ըլլար՝ որ կ'ուզէր խաբել դինք։ Կ'ուզէ իր հօրեղբօր՝ Կլօդիուսի՝ գործած ոճրին վրայ ապահով ըլլալ. այս նպատակաւ անոր առջև համաձայն ոճիր մը ներկայացնել կուտայ դերասաններու ձեռքով։ Այլ կը վախնայ որ մի գուցէ կասկած չդանայ Կլօդիուս ու բանին առջևն առնու։ Այս պատճառաւ խենթ կը ձևանայ՝ որպէս զի անվտահութիւն չչարժէ ու թոյլ տրուի իրեն՝ ուզածն ընելու, — ու նաև՝ քանզի կ'ախորժի այս դերէն՝ կարենայ իր տղայական մարդատեցութիւնը դուրս թափել կարգ մը անհեթեթ խօսքերով, ինչպէս նաև նախանաց տարաղով հագուիլ, բեկբեկ ձևեր առնուլ ու տարածուիլ Օֆելիայի ոտքերուն տակ։ Հաւատացէ՛ք որ Համլեդ կ'ուզէ մեծութիւն ծախել, ինքզինք կը դիտէ ու կը հաւնի։ Այլ ասով մէկտեղ գործելու ժամըն հասած է, ու ձգձգման ամեն պատճառաններ սպառած։ Ու ճիշդ առիթ մը կը ներկայանայ. ծնրադիր աղօթելու վրայ կը

գանէ զկլօդիուս՝ որ իր գալը չտեսնէր. զարնել սպաննելու լա՛ւ պատեհութիւն, այլ չկրնար բան մ՛ընել, և ասոր սա՛ ըսքանչելի պատճառը կը ցուցնէ որ Կլօդիուս եթէ աղօթած պահուն սպաննուէր՝ չիտակ արքայութիւն պիտի երթար. Պահ մը ետք՝ մայրը կը կանչէ զինք ինչ ինչ դիտողութիւններ ընելու համար. Վարագոյր մը կը չարժի, ու Համլեդ կը կարծէ է թէ Կլօդիուս անոր ետին պահուըտած է. վարագոյրին վրայ կ՛իյնայ ու իր սուրը կատաղօրէն կը մխէ հոն. Թէ ի՞նչպէս համարձակեցաւ ատոր՝ յայտնի է. բանն առաջէն չէր գիտեր ու տկարհոգի անձանց պէս յանկարծական ոստմամբ միայն կարող էր գործ տեսնել. չունեցաւ ժամանակ իր ընելիքն առաջէն խորհելու ու մանաւանդ՝ չխնայէ իր զոհը՝ որ Բօլօնիուսն է եղեր. Համլեդ՝ այլ յայլմէ՝ կը նախատէ ու կը հեգնէ իր սպաննութեան զոհը . . . ։ Ցետոյ կը դառնայ իր մօրը, և ըստ որում տկար է ինք և կարծուածէն անելի խելագար, և ըստ որում իր անկարողութեան վրէժը խօսքերով կ՛ուզէ լուծել, կը բորբոքի, կը պոռթկայ, կը չանթահարէ այդ ողբմելի կինը, դատարար հրեշտակապետի պաշտօն կը կատարէ, այնպիսի բուռն զայրոյթով մը կը մղեգնի՝ որ իրեն երևցող ուրուականը չափազանց կը գանէ զայս, և այդ նկուն մօր կարեկցելով ու Համլեդի կոյր ու առաքինի սրտմտութեան դէմ աստուածային խաղաղ ու քաջատես ողբմութիւնը հանելով կը մրմնջէ իր ստուերի ձայնով. « Խօսէ անոր, Համլեդ, խօսէ՛ անոր։ » Ասոր վրայ Համլեդի սիրտը կը փղձկի, իր զայրագնոտ ջղերը կը հանդարտին, թևերուն մէջ կ՛առնու իր մայրը ու պզտի տղու մը նման արցունքներ կը թափէ։

Ու մինչև եղերքին վերջն այսպէս կ՛երթայ. մեղամաղձոտ նուաղանք կամ խելացնոր կիրք։ Օֆելիայի թագուհին իր բռնած ընթացքը ի սկզբան անհետեթ կ՛երևնայ. Լաէրդի լացն ու կսկածը տեսնելով՝ կը նախատէ զան ու վրան կը նետուի, Ի՞նչու։ վասն զի Համլեդի այնպէս կ՛երևնայ թէ Օֆելիա այնքան աւելի իրեն կը վերաբերի՝ որքան իր ձեռքով մահ գտած է. չկրնար հանդուրժել որ ուրիշ մը յաւակնութիւն ունենայ իրմէ աւելի ողբալու աննահ աղջիկը։ Թերևս զան մեղադրածը ըլլալու խղճի խայթն ալ է՝ որ մղեգնութեան կը փոխուի, ու վերջապէս պէտք չէ մոռնալ թէ Համլեդ այնքան երկար ժամանակէ հետէ յիմար կը ձևանայ՝ որ մարդ կրնայ երկրայիլ թէ անոր խելքը մնացած է տակաւին անեղծ ու անվնաս։ Նչանակեցէք որ այս պահուս կ՛սկսինք ա՛լ ճանչնալ թէ Համլեդէն,

թէ՛ իր տկարութենէն, թէ՛ իր բորբոքումներէն, թէ՛ իր յառաջատեսութենէն եւ թէ՛ իր խելագարութենէն՝ ըլլար կեղծ կամ իրական, դի ա՛լ ժամանակ է որ կլօդիուսը սպաննէր։ Կ'սպաննէ զան՝ ինչպէս պէտք էր սպաննել, այսինքն առանց կանխամտածութեան, և աննախատեսեալ պարագաներու մէջ։ Վերջապէս նկարագիր մը՝ ըստ ամենայնի միայօդ ու միայար։

Պ. Մունէ-Սիւլի չատ դեղեցիկ ու զօրեղ կերպիւ հետզհետէ ի հանդէս բերաւ Համլետի գործը ու նուագանքը, յիմարի դերին մէջ ի գործ դրած անկամ ձևացմունքը ու ցոյց առած կրից պայթմունքը, մինչդեռ գործելու համար թափած ճիգը ինքզինք զսպել կառավարելու անկարող կը դարձնէ զինք իր ձևերուն մէջ։ Մունէ-Սիւլի անթերի կերպով գգալի ըրաւ այս բանս. զՀամլետ խաղալու իր կերպն ամեն քննախօսութիւններէ աւելի պայծառ կերպիւ պարզաբանեց մեզ Շէյքսպիրի կնճռոտ բնագիրը։

(Մնացեալն յաջորդիւ)

ՓՈՓՈՒԽ։

Ո՛չ, թաղարիս խաւրա՛ծ ծաղիկ,
Վերափրփիլդ չեմ ուզեր,
Թող չի դառնան զարնան հովիկ
Ու հոգիիս մսրա՛ծ յոյսեր։

Ինծի մնաց չոկ մի երազ,
Միակ փափա՛ֆ մ'երեւնաւէս,
Պատրանքներու մէջ վաղանցուկ,
Դեռ կը միա՛յ, կայրի՛ յաւէս, ...։

Միւն թաղմանքներ գտան վախճան,
Միւն կը միա՛յ դեռ նուաղկոտ,
...Անուշ, անթիծ, անպատմելի
Մտերմութեան խաչեա՛ կաոս ...։

Իզմիր,

Ե. ՌՈՒՖՖԻՆԻ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Ի ՄՕՆԹԵՆԵԿՐՕ

Արեւելեան Եւրոպիոյ ամենէ նախնական եւ միեւնոյն ժամանակ ամենէ հետաքրքրական երկիրն է իրօք Մօնթենեկրօյ։ Ամեն տեսակէտով. թէ քաղաքական եւ ընկերական կազմակերպութեամբ, թէ ժողովրդին բարքերով եւ սովորութեամբ, եւ թէ աչխարհագրական դիրքով եւ վայրի լեռնային տեսարաններու բնական գեղեցկութեամբը։ Թէեւ ճամբորդներու չատ քիչ ծանօթ երկիր մ'է Մօնթենեկրօ եւ անմատչելի ըլլալէ չատ հեռու։

Իչխանութեան մայրաքաղաքն Զէթինի է, ճչմարիտ է որ Բարիզի կամ Պրուսելի չատ մօտ չէ, բայց արդի արագ ճամբորդութեանց օրերու մէջ, հեռաւորութիւնը աննչան է։ Զէթինիէի մէջ մեզ համար ամենէ հետաքրքրական տեսարանն է հռչակաւոր մեծ թաղեներն, որու ներքե՝ իչխանը իր արդարութեան ատեանը կը գումարէ եւ վճիռներ կ'արձակէ։ Ընդհանրապէս կուլ եւ մարդասպանութեան դէպքեր են զորս իչխանը կը դատէ։ Գողութիւնը բոլորովին անծանօթ է Մօնթենեկրօի մէջ։

Սպանութեան դէպքերու ծանրակչիռ հանդամանաց համեմատ չանցաւորը կը գտատպարտուի բանտարկութեան կամ մահուան։ Հետաքրքրական եւ եզական տեսարան մ'է տեսնել մարդեր եւ կիներ որ կը չրջապատին միասին համանման տոհմային նկարագիր հագուստով, Զէթինիէի փողոցներուն մէջ։ Մօնթենեկրացիներու այս տոհմային հագուստը չատ սիրուն է եւ կը նմանի Սերպիական համազգեստին, թէպէտեւ անորմէ չատ աւելի չքեղ է։

Մօնթենեկրացիք չատ ընկերասէր եւ հիւրասէր ժողովուրդ մ'են, բնաւ չեն կասկածիր օտարներէ, ինքնին պարիեզա ըլլալով ուրիշներուն անպարկեչտութենէն չեն վախնար։ Զէթինիէի բնակիչները չեն մտած երբէք դիչերը իրենց դռները կղպելու։ Թէպէտեւ Մօնթենեկրացիք ուչիմ ժողովուրդ մ'են, բայց չատ նախանձայոյզ են աւելորդ ապաչտութեանց։ Խորտիկս կը հաւատան տեսիլներու եւ անոնցմէ չատեր կը կարծեն թէ խորհրդաւոր գերբնական մ'ուներն ուրիչներ թժխկելու։ Իրենց ամենօրեայ կեանքին մէջ ստէպ կ'տեսչնորդուին, ադեկ կամ դէչ երազներէ եւ գուչակութիւններէ։ Եթէ տունի մը մտ անծեղ մը տես-

նուի տան տիրոջ դժբաղդութիւն կը բերէ։ Ձափազանց աւելորդապաշտներէն ոմանք մինչև իսկ խորհրդաւոր ծէսեր կը կատարեն իրր պաշտպանութիւն չար ոգիին դէմ։ Այս հանճարեղ լեռնարնակներն աստղագիտութեան ալ կը հաւատան թէև չատ նախնական եղեռնակաւ, իրաւ, բայց դարձեալ հասարակ սովորութիւն մ'է իրենց համար քննել մոլորակ մը կամ լուսնոյ տարբեր երևոյթները նորածին մանկան մը ճակատագիրն որոշելու համար։

Նիքոլա իչխանին ամենօրեայ կեանքը բաւական տարբեր է արդի տիրող իչխաններու կեանքէն։ Մինչ ամենայն Ռուսաց Միապետին կեանքը կ'անցնի իրարու յաջորդող անխուսափելի շարունակական ընդունելութեամբ և այլազան նկարագրով պաշտօնական հանդէսներով, ոչ նուազ միապետ Մօթենեկրօի իչխանին կեանքը քաչասիրտ լեռնարնակի մը կենցաղն է, անարգելով, չռայլութիւնը և ծուլութիւնը։ Իչխանը ընդհանրապէս առաւօտեան եօթին կ'ելլէ, սուրճի և պաքսիմատի չափաւոր նախաճաչէ մը ետք անմիջապէս խորհրդարանը կ'երթայ ուր բարձրագոյն ատեանը գումարուած է։ Եթէ ոևէ ոճրագործութեան դէպք մը բերուի, իչխանը ուչադիր կը հետևի ամբաստանողին քննութեան, կը հարցաքննէ վկաներն և երբ ին բանտարկեալը կը պաշտպանէ։ Այս պարտաւորութիւնը կատարելէ ետք, իչխանը ընկերակցութեամբ իր անձնապահ պընդին, մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ պտոյտ մը կ'ընէ, միչտ ի մտուստ չիմանց մէջ լինելով բազմաթիւ աղերսարկուներու հետ որոնք առիթէն օգուտ կը քաղեն, վեհապետին ներկայացընելու իրենց խնդրանքները և ցաւերը։ Այս աղերսարկուները չատ անգամ հեռաւոր գիւղերէ գեղչուհներ են որոնք չի համարձակելով ծերակոյտին դիմել, ուղղակի իչխանին կը ներկային իրենց դատերը խնդրելով, կամ ի նպաստ իրենց միջամտել կամ ներում չնորհել ձաչէն ետք, զոր կէս օրին իչխանը կ'ընէ ընտանիքին հետ, կը յաջորդէ հանգստեան երեք կամ չորս ժամերը։ Ցեսոյ եթէ օդը նպաստաւոր է իչխանը ձի կը հեծնէ առանձին կամ քանի մը ծերակուտականներու և դլխաւորներու ընկերութեամբ։ Գիչերը ընթրիքէն անմիջապէս ետք կը մեկնան իրեն ծերակոյտը և Չէթինիէի ուրիչ առաջնակարգ քաղաքակիցները։ Այն ատենն է որ կ'սկսին Նիքոլա իչխանին համար օրուան ամենէ հաճոյալից ժամերը։ Բազմածանկիւնը մեծ կրակարանի մը, որ կով մը խորովելու չափ լայն

է, և կիսաթոլոր չրջապատուած իր պատերազմիկ պետերով, նախ, մէկէն, տեղեկութիւններ կը խնդրէ և խորհուրդ կը հարցնէ, միւսին հետ օրուան մտքր դէպքերուն մրայ կը վիճաբանի, ուրիշէ մը կը տեղեկանայ իշխանապետութեան հեռաւոր գաւառներուն լուրերը։ Այս կերպով իշխանը ժամուան մը խօսակցութեամբ չատ աւելի բան կիմանայ քան պաշտօնական տեղեկագրներու հատորներէ և ուղղակի յարաբերութիւն կունենայ իր ժողովրդեան հետ։

(Թարգ.) ՍԻԼՎԱ.

ՋՐԵ ԽՕՏԱՏԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ի՞ՆՉ ՏԱՍԱԿ ԱՂՋԻԿ ՄԸ ՍԻՐԵԼՈՒ Է

1 · — *ՍԻՐԷ՛* այն աղջիկը որ կը յարգէ իր ծնողքը և պզտիկներուն հետ ազնուօրեն կը վարուի։

2 · — · · · · Այն աղջիկը որ ինքզինք մաքուր, կոկիկ և վայելուչ կը բռնէ։

3 · — · · · · Այն աղջիկը որ չատ հագուիլ գիտէ և սակայն միեւնոյն ատեն հագուստին աւելի՛ չատ և բարձր հոգի մը ունի։

4 · — · · · · Այն աղջիկը որ գիտէ տնական գործերը և կրնայ այդ գիտցածները ջրջ-պրթել։

5 · — · · · · Այն աղջիկը որ իր անձին զատ երբեմն երբեմն ուրիշներու վրայ ալ կը խորհի։

6 · — · · · · Այն աղջիկը որ երիտասարդներուն եսէն չի վազեր։

7 · — · · · : Այն աղջիկը որ յարմար երիտասարդի մը արժանանալու համար առիթին սպասելու ԱՆՆՈՅՐՉՈՒԹԻՆԸ ունի։

8 · — · · · · Այն աղջիկը որ ուրիշներն ալ երջանկութեան մէջ տեսնելին համոյք կ'զգայ։

9 · — · · · · Այն աղջիկը որ ամեն ատեն վոդոցները և կամ ուրիշ տեղեր չի սլշտար։

10· — . . . . Այն աղջիկը որ կրճայ իմ իրեն օգնիլ եւ միեւնոյն ատեն ուրիշներու համար ալ գութ ունի,

11· — . . . . Այն աղջիկը որ ձեռքը-ժիր է, մտաբաց է եւ զուարթ-բնաւորութեամբ:

12· — . . . . Այն աղջիկը որու հետ ամուսնութիւն առաջարկուած ատեն, երիտասարդին միտքական կարողութենեն առաջ պիտի ուզէ խորհիլ անոր նկարագրին (character) եւ բնաւորութեան (disposition) վրայ . . . .

Թ-բզ. Անէլ ԱՐԱՄՈՆԵԱՆ . ԱԱՐՕ

Մանչեսթըր 1899 Յունիս

Ծնդ. Թբզ. . — Դուք, Իզմիրցի հայ երիտասարդներ, էլեկի մը կամ Թաճիա մը սիրելի առաջ, համեցէք ձեր ուշադրութիւնը դարձնել Հայկաճուշի մը կամ Զարուճիի մը . . . . կարծեմ կը հասկնար թէ՝ ասով ինչ ըսել կուզեմ . . . : Եթէ չէք հասկնար, այն ատեն տեսէք այս տարուան «Ա Մամուլ» ի րիւ 9ին մէջ Պ. Մ. Նուպարեանի գրուրիւնը . . . .

ՏԻԿԻՆ ԳԱՅԵԱՆԷ Յ. ՏԻԼՊԵՐԵԱՆ

Ամսոյս 24ին իր մահկանացու կենաց երկար ընթացքը կը կնքէր այրի Տիկին Գայեանէ Յ. Տիլպէրեան, ամուսին ախտար և մայր բազմաթիւ զաւակներու՝ որոնց կանխահաս մահերը տեսնելու դժբաղդութիւնն ունեցաւ, և որոնց մէջ կենդանի մնացած է միայն Վահէ. Զարեհ Լիֆենտի Տիլպէր՝ հաստատուած ի Պօլիս՝ ուր Տէրութեան առջև շնորհ ու պատիւ գտած՝ միշտ ուշ ու պերճ դիրք մը կը գրաւէ այսօր:

Նշանաւոր կին մ'էր Տիկին Գայեանէ Յ. Տիլպէրեան, օժտեալ բնական հատկութիւն ծիրքերով, ուշիմ մտացի ու խօսուն: Ազնիւ նկարագրի տէր, դիտէր նա փիլիսոփայօրէն առնուլ աշխարհի բազմադիմի փորձութիւնները, և առանց խոպոտ ընկճելու միտքերէ՝ ապրիլ դժնդակ կեանքով, իր ծերութեան մէջ՝ հեռի իր միակ զաւակէն՝ որուն վրայ կեդրոնացուցած էր

գործավալի սրտի մը բոլոր գուրգուրանքն ու մխիթարութիւնը, առանձին կը բնակէր քարափներու վրայ Տիլպէրեանց ընդարձակ տունը՝ միշտ բաց ազգականներու և բազմաթիւ բարեկամներու՝ որք մտաղիւր կերթային իր համեղ և հաճոյալի սեսակցութինը վայելելու, միշտ բաց աղքատաց և կարօտեալց առջև՝ որոնց ամեն առթիւ կը շնորհէր իր առատաձեռն նպաստները և ցորս կ'ընդունէր ամեն կարելի քաղցրութեամբ ու մարդասիրութեամբ։

Իզմիրի Հայ Հասարակութիւնը Տիկին Յ. Տիլպէրեանի մահուամբ կը կորսնցնէ իր ծերունի այլ միշտ համակրելի մէկ ներկայացուցիչը, աղքատներն իրենց ճշմարիտ մէկ պաշտպանը և բարեգործական Ընկերութիւնք՝ միտապատրաստ բարերարուհի մ'որու դուռը երբէք չէին բաներ ընդունայն։

Տիկին Յ. Տիլպէրեանի յուղարկաւորութիւնը հետևեալ օրն կատարուեցաւ արժանավայել չքով։

Պուռնովա, Մ. Ն.

ՊԻԼԷՃԻԿ

Պատ. խմբագիր

Պիլէճիկ գաւառ կամ էրթօղրուլ միութեսարըՓլըզը է մին՝ Պրուսա նահանգի չորս գաւառներէն՝ հռչակ հանած ի հնումն և ի նորումս մետաքսի արտադրութեան և Օսմանեան Պետութեան խանձարուրը լինելուն աղագաւ — հին անունը առ նախնիս Bellacoma լատ. և Վելլէջօֆ» ըստ Յունաց՝ ապարհա-հռչակ է Աղէքսանդր Մակեդոնացւոյ յաջորդաց չահատակութեանց պատճառաւ, զկնի մահուան ապարնակալին՝ ըստ որում երկիր լեռնական և կիրճերով առլցեալ (Պալտըն Պօղազլարը) բնական բերդաքաղաքներ կը ներկայացնեն դիւրին ի պաշտպանութիւն։ Այս տեսակէտով իսկ նահանգին բանալին համարուած է, հետևապէս որոյ մուտքը Սեօկէօֆ կոզմէն՝ ուստի յարձակեցան Օսմանցիք՝ օձապտոյտ կիրճերով դացուած, ըստ

քանչելի ամփիթատրոն մը կը ձևացնէ ուր կանգնած է մի թիւրպէ ի յիշատակ նախայարձակ զօրականին։

Դահակեան՝ պողպատացեալ՝ Օսմանեան սուրերու դարձածուքեան ընդհիւ, որոց անձանօթ էին կամ անփորձառու՝ այլասերուած Բուզանդացի իշխանները, Պելլեֆոն նուաճելով՝ ըստ Տաճկաց՝ Պէլէֆէկ ձայնեցաւ, ծանօթ Պիլենսիչ գըլըճ նշանակութեամբ, յաղթութեան հեղինակ՝ է Օսման զօրավար (որոյ անուամբ Օսմանեանք) որդի Էրթողրուլ։ այժմ գաւառս՝ ի նշան երախտագիտութեան՝ պաշտօնապէս վերջին անուամբ կը ֆառաղըդէ ֆառալըդեալ։ Օսմանայ բլրական՝ պատշգամաւոր տունը, Ջէնճիրլի Գիւիւնկն ուստի կախակայեալ կը գտնուէին ոճրագործք կամ ապստամբապետք, Խիտավճնիկեարի (յաղթող Պրուսայի, վախճանեալ անդ) մզկիթը, Ալի Պաշայի Թիւրպէն, Գալիօնճի Տէրէ–Պէյինի խարխուլ պարանքը պատմական վայրերն են. . . ։ Պրուսայէն յետոյ բանուկ չհասաւ մեռաքսային առևտրոյ, ընդհիւ 30 մանարաններէ որոնց 20 ը ի մօտակայ գիւղօրէս Չանդերմ Պիլէճիկի աշխարհահռչակ գեղահիւս բարձերի (թօմար) ճարտարարուեստին՝ որոյ հիւսուածքը մին է այն գաղտնիքներէն՝ ինչպէս Մոզաեիքները կամ Վենետկան ապակին զոր իսկամ արհեստաւորք արտօնաձեռք կը պահպանեն՝ անձանօթ քրիստոնէից Եւրոպիոյ։

Բ

Հայոց տեսակէտով իսկ՝ թէ պատմական հայեացքով և թէ վաճառիկ ճարտարարուեստից կիրառութեամբ, նշանաւոր հանդիսացած է քաղաքս։

Օսմանեան Պանգայէն յառաջ՝ քաղաքիս մեռաքսային արտադրութիւնք կ'արտածուէին մինչև ի Դամասկոս, Եգիպտոս և ի Վրաստան, ընդհիւ քաջլուր մեռաքսաթելներու, որոյ բուժուներէն զտուելով ջերմի ջերածուծը, Պարսկաստանէն գաղթած (Սուլթան Սիւլէյման–Ակլիմի օրերով) հայ մանեալք ֆճնէրու արտօնութիւնը կը կազմէր. մանաւանդ հայ և յոյն մեծահարուստ դրամատէրց չհնու ապրիր և չհասատակութեանց ասպարէզ, փոքր ինչ նեմացեալ չափազանց տակոսառութեամբ (% 40) . . . ։ Աչխարհռչակ Ալի գերդաստան Քիոսացի, Տիւզանք, Ալահվէրտի, Պիլէզիկճեան և Գույումճեան, Մխաթ ամիրայ և ձէզայիրլի մեծամեծ առևտուրներ ըրած են,

իբր Վալիտէ-Սուլթան սարաֆը, վարիչք պետական գանձուց և մաքսատրոց, գործակատար վերջնոյս, Գրիգոր Աղաթոն որ կը-րնեանք դպրոցէն վ'այեալ, աստ փառանկատանէց մանարան կառոյց յանուն ձէզայիրլեանի որ յետոյ փաչա և նախարար մեռաւ ի Բարիզ քաղաքս փառաւորած են, ինչպէս նաև տեղացի հայերէն, 20 մանարանի ոէր Սահատալեան, Մինասեան, Համասեան, Չէգիմեան այժմ անչքացած։

Փ

Հողագործութիւն, չերամապահութիւն, ծառայական արհեստք, մինչ բանիւ էսնաֆութիւն գաւառին մէջ՝ Հայոց մեռքն է՝ բաղկացեալ մինչեւ հաշիւ 30-35 հազար երկսեռ անհատներէն, որոց երկու հազարը հայ-կաթոլիկ, հայ-բողքական և հայ-հոռոմ են, ունենալով մի եպիսկոպոսութիւն 10 տարիէ ի վեր գրեթէ անկախ, յորմէ առաջ երբեմն Նիկոմիդիոյ, Պրուսայի կամ Բէօթահիայի առաջնորդներով կառավարուած։

Հայք գաւառիս՝ ի քաղաքս և ի գիւղօրէս (Եէնի-Բէհէյ, Թիւրքմէն, Կէօլ-Տաղ, Հիսարլըկ, Զալգարա, Մուրատչա, Կիմիճլէր և Եէնիճէն-Բէհէյ) նշանաւոր են իրենց տգիտութեամբ, ունին գոմանոցի ձև խամրոցներ՝ դպրոցի տնուամբ, մէն մի գիւղի մէջ։

Հայ կաթոլիկութիւնը մեծ քայլեր կ'առնէ Հնորհիւ Աղարեան դպրոցի, և ի հպոյ լաւագոյնին անդ կը յաճախեն մերայինք։ Նպատակ ունին նորոգել դպրոցական հին խարխուլ չէնքը, մինչև որ հարազատ լուսաւորչական մը գայ նորակերտ վարժարանին, փայլ ու մշուշ տալու նահանգեալ Հայ սերնդեան։

Պէյէճիկ 19/30 Մայիս 1899 ՌԱՓԱՅԷԼ ՓԱՓՈՒՃԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ ՈՐԲԱՍԻՐԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՆԻ

ՔՆՆՈՒԻԹԻՆՔ ԵԿՍՏԻ ՎԵՐԹԱԲԱՆԱՑ ՈՒ ՀՁԳ-ՈՐՒ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ

Քաղաքիս Ներսէսեան Որբա. Ընկերութիւնն հրատարակեց իր 14½ ամեայ Տեղեկագիրն, սկսեալ 1898 Յունվ. 1էն մինչև 1899 Մարտ 15։ Սոյն տեղեկագիրն, որու հաշուեկշիռն երիցս քննուած և վաւերացուած է նախ Հաշուեքննիչ մարմնէն, ապա Ընկերութեան ընդհանուր ժողովոյ դիւանէն և ի վերջոյ Ազգ. Տնտեսական խորհուրդէն, հշդութեան և վաւերականութեան մասին ամեն երաշխաւորութիւն ընծայել կը թուի։ Հոն յատկանէ յանուանէ նշանակուած են ամեն կարգի նուիրատուութիւնք, ըլլայ սոյն կարասեաց, հանդերձեղինաց, գրական պիտոյից, ուտեստի և դրամի. և ամեն ոք աչքէ անցնելով հաշուեկշռի մասն, կարող է իրազեկ լինիլ և իր ուզ գիտակցութիւն գոյացնել՝ թէ իր օժանդակութիւնը, ինչ որ ալ ըլլայ անոր քանակը կամ որակը, իր մտադրած նպատակին խղճմտօրէն գործածուած է՝ որչափ որ միջոցը և պարագաները ներած են, այն է՝ 46է աւելի արու որբեր (6–15 տարեկան) պատսպարել ընդարձակ չէնքի մը ուզ, անուցանել, զգեստաւորել և անոնց ուսումնական, բարոյական և արուեստական պէտքերն հոգալ։

Միայն թէ՝ հաշուեկշռի եզքին կողմը՝ կէտ մը մեր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Մինչդեռ ուտեստի, պաշտօնէից ամսաթոշակի, զգեստի, կարասեաց և գրական պիտոյից համար զատ զատ գումարներ նշանակուած են հոն՝ իրենց կոտորակներով հանդերձ, Ընկերութիւնը, չէնք դիտեր ի՛նչ պատճառներու վրայ հիմնուած, Ընդհանուր ծախս և Ըբբանոցի վարձ+ անուանց տակ՝ մէկ անգամէն 28680, 50 դրչի ծախք մը նշանակած է, որ մեզ՝ ինչպէս և չատերու անխմաստ թուեցաւ՝ իր եզեմտից կրնանէն երիցս վաւերացնելու վտյթեռանդ գանուղ մարմնոյ մը կողմանէ։

Նախ՝ Որբանոցի վարձագնոյն նման մեծկակ գումար մը (50 օսմ. ոսկի), համարատուութեան օրինաց համաձայն պէտք էր ուրոյն նշանակել՝ այս մասին հասարակութեան հետաքրքրութիւնը գոհացնելու, կամ մանաւանդ գիտասիրութիւնը ար-

ծարծելու համար, որով կարելի է թէ օրին մէկը պատասխան մը նուիրուի Որբանոցին, երկրորդ՝ ընդհանուր ծախս խօսքը թերի, անորոշ և առձիգ նշանակութիւն մ'ունի. կամ աւելի ճիշդ՝ ելից կողմը նշանակուած բոլոր ծախքերուն ալ հաւաքական յորջորջումն է։ Բայց բուն խնդիրը այս չէ՝։ Եթէ ընդհանուր ծախքը՝ մէկ երկու հարիւր դրչի մանր մունր ծախքեր պարունակէր՝ թերևս այդ չափ ուշադրութիւն չդրաւեր, թէև գրական պէտքի 236 50 դրչի ծախքը մասնաւորապէս նշանակուած ըլլայ ելից կշռոյն մէջ։ Բայց 28680, 50 դրչէն հանելով 14 1/2 ամսուան տան վարձքը՝ իբր 8900 դրչ., կը մնայ 19780.50 դրչ իբր ընդհանուր ծախս։ Արդ մինչ 19780, 50 դրչը այնքան չնչին գումար մ է որ տեղեկագրի մը մէջ մանրամասնաբար նշանակել արժան դատած չըլլայ։ Ի՞նչ գաղտնիք կայ այս հանելուկին տակը։ Ի՞նչու մանաւանդ մասնաւոր ջանք մ'եղած է այդ անորոշ գումարն տան վարձագնոյն հետ միացած նշանակել հաշուեկշռոյն մէջ, Ջեղծումի կամ անհաւատարմութեան ամենափոքր նշոյլն իսկ չանցնիր մեր մտքէն՝ այդ երիցս սրբազարծեալ հաշուեկշռոյն հանդէպ. և մինչև իսկ մեր խիղճն մասամբ հանդարտեցնելու համար՝ այդ 19780 50 դրչէն կը ջեղջեմք հետևեալ գումարները՝ յենլով համամման հաստատութեանց բազմատեսակ ծախքերուն վրայ, այն է՝ ածուխ և փայտ՝ 1500 դր. տպագրութեանց ծախք՝ 600 դր. լուսաւորութեան կազ 1800 դր. գեղօրէից՝ 600 դր. համագումար՝ 4500 դր։ Բայց անդին դարձեալ 15280 50 դրչ. կը մնայ, մօտ ՈԻԹՈՒՈՒՆ ԵԻ ՎԵՑ օսմ. ոսկւոյ գումար մը, որուն ինչ բանի ծախսուած ըլլալը՝ բոլորովին անծանօթ կը մնայ մեզ, և զոր Ներսէսեան Ընկերութեան ընդհ. ժողովոյ կողմէ նշանակուած հաշուեքննիչ մարմինն բարեյօժարութիւն պիտի ունենայ անշուշտ հրապարակաւ մանրամասնել՝ ի չինութիւն գայթակղեալ մտաց։ Ութսուն և վեց օսմ. ոսկին՝ աննշան անցնելու չափ պզտիկ գումար մը չէ, կը կարծենք...։

Ամսոյս 9ին սկսան Ազգ. երկսեռ վարժարաններու տարեկան հարցաքննութիւնները և տևեցին մինչև նոյն ամսու 24։ Ուսուցչական խումբն թէև իր պարտքն խղճմտօրէն կատարած, բայց տեղական արդի ընթացքն տրամագծօրէն հակառակ ըլլալով տեղական պայմաններու պահանջին, կը լսենք թէ Ազգ. վարչութիւնն լրջօրէն քննութեան ենթարկել կուտայ ծրագրի խնդիրն, կրթական յարկերը օժանդելու համար հաստատուն և նպատակայարմար ծրագրով մը, որ մասնաւոր տեսուչներու և

խորհուրդներու քահանայքէն զերծ՝ կարող պիտի ըլլայ սպասուած արդիւնքն տալ յօգուտ Ազգ. մանկտւոյն։

Նոյնպէս Հոգ-Որբանոցի ընկերութեան որբուհիներու տարեկան քննութիւններն կատարուեցան ամսոյս 26ին և 28ին։ Ս. Առաջնորդ հայրն ինչպէս երկսեռ վարժարանաց՝ նոյնպէս և Որբանոցի քննութեանց ներկայ գտնուեցաւ՝ անձամբ իրաղեկ ըլլալու համար անոնց կրթական վիճակին։ Կ՝սպասենք Հոգ-Որբանոցի ընկերութեան տարեկան տեղեկագրին, այդ հաստատութեան վրայ մեր թուիքն յայտնելու։

ԹԻՏՈՂ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Եւրոպա՝ քաղաքակրթութեան այս հին ու գլխաւոր կեդրոնն, արտակեդրոն դրութեան մը մատնուած, չատ տարիներէ ի վեր կ՝ինտռէ՝ հաւասարակշռութիւն մը, այս է հակամարտ չահերու ներդաշնակութեան միջոց մը, կազմելով միջազգային դաշներ, պայմանագրեր, կանոնագրեր, նիզակակցութիւններ, բայց այդ փափաքելի նպատակին չկրնալով հասնիլ անդադար կ՝տարուբերի արդարութեան և անիրաւութեան, ճշմարտութեան ու ստութեան, անդորրութեան ու գժտութեան մէջ, ուրկէն ցգլուխ կինուած, և միայն յեղակարծ ու պատահական արկածներու դէմ դիւանագիտական հարևանցի ու վաղանցուկ դարմաններ ի գործ դնելով։ Եւ միթէ կարելի չէ՞ որ եւրոպական այնքան իրատուն ու լուսամիտ գլուխներ, մարդասէր և հեռատես հոգիներ հիմնական դարման մը գտնեն այն սպառնալից և տագնապալից չարժումներուն որով եւրոպական ընկերութիւնները կ՝դղրդեն և կ՝բռնադատուին իրենց օրինաւոր անճուկները ճնշուած տեսնել։ Եւ ի՞նչպէս կարելի պիտի լինէր քանի որ դիտութեան և ազատութեան հերոսներն անդամ, իրրև պաշտօնական թմբուկներ, գործնապէս սատար կ՝գըտնուին ստէպ այնպիսի վարչային և ընկերային յոռի դրութեանց՝ որոց միայն տեսապէս հակառակորդ կ՝հանդիսանան։ Եւ կա՞յ երկիր մ՝ուր մարդկային իմացականութիւնն այնքան թռիչ և ազատութեան ոգին այնքան զարգացում ստացած լի-

նի որքան Գերմանիա, և սակայն այսօր Կէօթէներու, Շիլլէրներու այդ աշխարհն եսամոլութեամբ տոգորուած՝ կ'համակերպի այնպիսի վարդապետութեանց որոց դէմ չանթեր արձակած են իր ամենէ ազնիւ և հանճարեղ զաւակները։ Եւ մինչ անցեալ օր չէ՞ր որ գերահռչակն Վերխով Զինաթափութեան վրայ խօսելով, կ'գովէր յուսալից արդի քաղաքակրթութեան ուղղութիւնն, և գիտութեան դիւտերով չլացած ու մոլորած, անտես կ'առնէր մարդկային ազգի արդի ողբերգի կացութիւնն ինչպէս նաև այն ահռելի աղէտներն, որ կարծես, իր ներքոզած վայրագ քաղաքակրթութեան շնորհիւ, մարդկային անհամար էակներու բաժինը պիտի ընան յաւէտ։ Ինչպէս կարելի է՝ ներդաշնակութիւն՝ այս է խաղաղութեան ու միաբանութեան օգուտները ծաւալել եւրոպական ժողովուրդներու մէջ՝ երբ իւրաքանչիւրն տարբեր համոզումներու, տարբեր վարչային, օրէնսդրական, տնտեսական, կրթական ու ընկերային դրութեամբ կ'կառավարուի, երբ առ հասարակ մարդկային նուիրական իրաւունքներ մտքի, խօսքի, խղճի ազատութիւն այս ինչ կողմեր կ'պաշտուին, և այն ինչ կողմեր կ'հալածուին, երբ վերջապէս լուսոյ և խաւարի մէջ, այլասիրութեան և եսամոլութեան մէջ պայքարն անընդհատ չարունակուելու միջոցները կը քայքերուին, և բռնութեան ու անիրաւութեան գործեր խոր արմատ ձգած, միջազգային խռովութեանց ու դժոխեանց գրգիռներ կ'ընան, հակառակ այն ամեն դիւանագիտական դարմաններու որ միայն դարմանիչն ու դարմանողը պատեհ լու բնութիւնն ունին։

Եւ այս պահուս աշխարհիս խաղաղութիւն և անդորրութիւն բերելու պաշտօնով կազմուած Դեսպանախորհուրդն, միթէ չպիտի՞ հասնիլ այդ նպատակին։

Մի քանի ամիս կայ (Մայիս 18 Ն. Տ.) և Նոր Աշխարհի ամենէն երևելի իրաւագէտներ, օրէնսգէտներ, քաղաքագէտներ, թուով 124, Ուաշինկթոն Ջարին հրաւէրին վրայ այլ և այլ տէրութեանց կողմէն խորհուրդ կազմած են ի Լա Հէյ, որպէս զի խորին ու միտրանին, այլ և այլ ճիւղերու բաժնուելով և առաջադրեալ զինաթափութեան զանազան խնդիրներու վրայ ծրագրեր տեղեկագրեր պատրաստեն և աշխարհի խաղաղութեան համար հիմնական միջոցներ առաջարկեն։ Արդ՝ այդ Դեսպանախորհուրդը՝ որ ժամանակիս չխոթ, կնճռոտ և անվստահելի քաղաքականութեան մը տարօրինակ մի երևոյթն է, և որ կ'ըսուի թէ Յուլիս

15 ին իր գործը պիտի աւարտէ, իրօք հաշտութեան ձիթենին թէ ոչ երկպառակութեան նոր խնձոր մը պիտի բերէ նետէ տէրութեանց մէջ։ Եւրոպական մամուլը օրն օրին կ'արձանագրէ, միշտ պաշտօնական արտօնութեամբ, ինչ որ կատարած են և դեռ պիտի կատարեն, թղթի վրայ, այդ անուանի պատգամաւորները, որոց մէջ սակայն անհամաձայնութիւնը կ'տիրէ իրենց վիճաբանութեան առարկայ եղող՝ տէրութեանց սպառազինութեանց սահման մը դնելու, պայթուցիկ գնդակներու կիրառութեան վերջ տալու և իրաւարարութեանատեան մը կազմելու խնդիրներու մասին, այնպէս որ Դեսպանախորհրդին այլ և այլ ճիւղերու առաջարկները այդ խնդիրներու նկատմամբ՝ այս ու այն տէրութեան պատգամաւորներու կողմէն՝ մերժուելով խաղաղութեան խորհուրդը գրեթէ վիժած կամ լաւ ևս ըսել անուշ տեղը կապուած կ'երևի։

Դիտելի կէտն այս է որ առանց այնքան աղմուկ հանելու և ի նպաստ գինախափութեան խաչակրութիւններ կազմելու, կարելի էր Դեսպանախորհրդոյ գործն դիւանագիտական գրաւոր բանակցութեամբ ի կատար հանել, քանի որ եղածը չատ չատ ուրիշ բան չէ այլ միայն ի հաւկին չէ թէ Ճայոն իրաւաբար տեսան մը այլ շրջանն, կամաւոր խորհուրդ մը կազմել երբ այս կամ այն տէրութեանց մէջ ծագելիք կնճիռ մը յարդարելու տրամադրութիւն մ'երևի նոյն տէրութեանց կողմէն։ Այս արդիւնքը գուշակելի էր, կ'գուշակուի նաև որ Դեսպանախորհրդոյ անյաջողութենէ տէրութեանց մէջ հակառակութեան նոր հոգի մ'պիտի ծնի և տարուէ տարի իրենց ցամաքային ու ծովային զօրութեանց նորագոյն մշակում մ'տալու մրցումը պիտի սաստկանայ այն աստիճան որ Եւրոպա՝ պարզապէս պատերազմի դաշտ մը և ժողովուրդները թնդանօթներու պատրաստուկան տէր դառնան։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. Մ. ԱՄՈՒՐԵԱՆ

Ներիւսա. — Ձեր հայրը միշտ առաքինի եղաւ և սուրբ մարդիկ իրենց մահուան պահուն բարի ներշնչումներ կ'ունենան. արդ՝ այս ոսկիէ, արծաթէ և կապարէ երեք արկղիկներու մէջ անոր յարդարած վիճակը, որու համեմատ այն որ իր նշանակածը կ'ընտրէ, ձեզ կ'ընտրէ, նա միայն պիտի կրնայ ճիշտը ընտրել որ ձեզ ճշմարիտ պիտի սիրէ. բայց արդէն հոս պանդոզ իշխանիկ հետամուտներու համար ձեր սիրոյն չափը ինչ է?:

Բորջիա. — Ինդրեմ, կարգաւ ըսէ անոնց անուններն ալ և մինչդեռ դուն կ'անուանես՝ ես ալ պիտի նկարագրեմ պանդոք և իմ նկարագրութեան համեմատ սէրս չափէ:

Ներիւսա. — Նախ և առաջ Նափոլիցի իշխանը կայ:

Բօրջիա. — Արդարև մարուկ մ'է նա, վասն զի իր ձիուն վրայ խօսելէ ուրիշ բան չընկեր և իր բարեմասնութեանց համար մեծ չահ մը կը համարէ թէ կրնայ գայն ինքը պատմել: Եատ կը վախնամ որ անոր տիկին մայրը պատահի մէ հետ սխալ խաղ մը խաղացած է:

Ներիւսա. — Ետքը Բալաթինն կոմսը կայ:

Բօրջիա. — Ան ալ գժդմծելէ ուրիշ բան չըներ, իրը թէ ըսել ուզեր, «Եթէ չը կամիք զիս ունենալ, այդ ալ հոգս չէ»: Զուարթ պատմութիւններ կը լսէ և չը ժպտիր, իր պատանեկութեան առեն տմարդի սխրութեամբ այդչափ պատարուն ըլլալով՝ կը վախնամ որ երբ ծերանայ լալկան փիլիսոփայ պիտի դառնայ: Ինձի համար լաւագոյն է բերանը ոսկի բռնող մեռելի մը գլխուն հետ կարգուիլ, քան թէ անոնցմէ մէկուն հետ ապառաժ պահէ գիս այդ երկուքէն:

Ներիւսա. — Ինչ կ'ըսէք Ֆրանսացի սեպուհ Տէր Լըպօնին համար:

Բօրջիա. — Քանի որ Ապառաժ սոսկածէ գայն իմ մարդու տեղ անցնին իրօք, դիտեմ որ ծագրածուխիւնը մեղք է, բայց անիկա Նարոլիցիէն լաւագոյն ձի մ'ունի, լաւագոյն յոռի սովորութիւն մը գժդմծելու քան Բալաթինն կոմսը, նա ամէն մարդ է և միանդ ամսոյն մի օր չի,

Եթէ տորդիկ (throstle) մը երգէ, իսկոյն կադաւելու կ'սկսի, իր ստուերին հետ կրնայ զինամարտիլ: Եթէ անոր հետ կարդուէի՝ քսան էրիկի հետ կարդուած կ'ըլլայի։ Եթէ գիս արհամարհէ կը ներեմ իրեն, վասն զի եթէ գիս խենդի պէս սիրէ երբէք չը պիտի փոխարինեմ անոր սէրը:

Ներիսա։ — Ապա ուրեմն ինչ կ'ըսէք Անկլիայի երիտասարդ պարոն Ֆօգընպրիճի ?։

Բօրջիա։ — Գիտէք որ անոր բան մը չեմ ըսեր, վասն զի ոչ նա գիս կը հասկնայ և ոչ ես անոր, ոչ Լատիներէն գիտէ, ոչ Ֆրանսերէն և ոչ ալ Իտալերէն և կրնաք դատարան երթալ և երդնուլ որ ես չնչին փողարժան Անգլիերէն մ'ունիմ։ Ընտիր մարդու մը պատկերը կը կրէ, նա, բայց, ափսոս ! ով կրնայ լօսսակիլ համր պատկերի մը հետ ? որչափ անհեթեթ կերպով հագուած է ! կարծեմ թէ իւր բաճկոնը Իտալիոյ մէջ գնած է, տափատը Դաղղիոյ մէջ, փեղկերը Գերմանիոյ մէջ և իր կենցաղը՝ ամենուրեք։

Ներիսա։ — Անոր դէմքին՝ Սկովտիացի լորտին վրայ ինչ կը խորհիք ?։

Բօրջիա։ — Թէ դէմքի բարեհիւթիւնը կը տածէ իր ներսը, վասն զի անգլիացիէն ապտակ մը փոխ առաւ և երդուեմ ըրաւ որ զայն պիտի հատուցանէր, երբ կարող ըլլար։ կարծեմ թէ ֆրանսացին անոր երաչխաւոր եղաւ և ուրիշ ապտակի մը համար ստորակնքեց։

Ներիսա։ — ինչպէս կը դատէք երիտասարդ գերմանացին, Սաքսոնիոյ դուքսին եղբօրորդին ?։

Բօրջիա։ — Խիստ անարդ՝ առաւօտը, երբ դեռ ժուժկալ է, աւելի անարդ՝ կէսօրէն ետքը, երբ գինով է, իր լատագոյն վայրկեաններուն մէջ մարդէ մը փոքր ինչ նուաստ է և իր վատ ժամերուն մէջ անասունէ մը քիչ մը լատագոյն, եթէ վատխաթագոյնը հանդիպի կը յուսամ թէ կրնամ հնարը գտնել առանց անոր ապրելու։

Ներիսա։ — Եթէ ընտրել ուզէ և ճիշտ արկղիկը ընտ-

բէ, զայն մերժելով ձեր հօրը կամքը կատարել մերժած պիտի ըլլաք։

Բօրչիա։ — Ուրեմն, չարագոյնի վախուն համար, կ'ազատիմ, սխալ արկղիկին վրայ մեծ գաւաթ մը րէնի գինի դրէք, վասն զի եթէ սատանան ներսն ալ ըլլայ, քանի որ դուրսը այդ փորձութիւնը կայ, գիտեմ որ զայն պիտի ընտրէ։ Ձմեռն բան կ'ընեմ, Ներիսա, ապուռդի մը հետ չկարգուելու համար։

Ներիսա։ — Այդ պարոններէ ոչ մէկուն հետ կարգուելէ վախնալու տեղի չունիք, տիկին, անոնք իրենց որոշումը ինձի իմացուցին որ, իրօք, տուներնին վերադառնալ և աւելի հետամտութեամբ ձեզ չը ձանձրացնել է, եթէ ձեզ շահելու համար արկղիկներու վերաբերութեամբ ձեր հօրը հարկադրածէն ուրիշ միջոց չը գտնուի։

Բօրչիա։ — Թէ որ Սիպիլլայի չափ իսկ պառաւիմ, Տիանայի պէս զգաստ պիտի մեռնիմ, եթէ հօրս կտակին որոշած կերպովը չը շահուիմ։ Շատ գոհ եմ որ թեկնածուներու այս չոկատը այնչափ ողջամիտ է, վասն զի մէկերնին մէկը չը կայ որու բացակայութեան չը տենչամ և Աստուծմէ կը խնդրեմ որ բարի երթ չնորհէ անոնց։

Ներիսա։ — Ձէք յիշեր, տիկին, վենետիկցի մը, գիտուն և զինուոր, որ ձեր հօր կենդանութեան ատեն Մօնֆէռրատի մարքիզին ընկերակցութեամբ հոս եկաւ։

Բօրչիա։ — Այո՛, այո՛, Պասանիօն է, կարծեմ այդպէս կ'կոչուէր։

Ներիսա։ — Ճիշտ է, տիկին, բոլոր մարդոց մէջէն, որոց վրայ նայած են իմ խենդուկ աչքերը, գեղանի բամբիչի մը ամենէ արժանաւորն էր նա։

Բօրչիա։ — Լաւ կը յիշեմ զայն և ձեր դրու ատից արժանի կը դանեմ։

(Ծառայ մը կը մտնէ)

Ինչ է ? ինչ լուր կայ ?

Ծառան։ — Ձորս օտարականները ձեզ կը վնտռեն,

Ժ.Ա.

ախկին, հրաժեշտ առնելու համար և հինգերորդ մը, Մօրօքի իշխանէն, սուրհանդակ մ'եկաւ, որ լուր կը բերէ թէ իր իշխան տէրը այս գիշեր հոս պիտի հանի։

Բօրջիա։ — Եթէ հինգերորդ բարի գալուստը կարենայի այնչափ ուրախ սրտով մաղթել որչափ կը մաղթեմ չորս բարի ճանապարհները, անոր մօտաւորութենէն չատ գոհ պիտի ըլլայի։ Եթէ սուրբի մը բնութիւնը և սատանայի մը գոյնը ունի, լաւագոյն կը համարէի որ դիս խոստովանցնէը քան թէ կնութեան առնէր։ Եկուր, Ներիսա։ Դու, Ֆառայ, յառաջ գնա։ Մինչ թեկնածուի մը եանէն վերդկերը կը գոյնենք ուրիշ մը դուռը կը զարնէ։

(Դուրս կ'ելնեն)

ՊԱՏԿԵՐ 3։

Վենետիկ։ Հրապարակ մը։

Կը մտնեն ՊԱՍԱՆԻՕ եւ ՇԱՅԼՕՔ

Շայլօք։ — Երեք հազար տուգաթ։ — Լաւ։

Պասանիօ։ — Այո, տէր, երեք ամսոյ համար։

Շայլօք։ — Երեք ամսոյ համար։ — Լաւ։

Պասանիօ։ — Տէր, ինչպէս ձեղի ըսի, Անթօնիօ պիտի երաշխաւորէ։

Շայլօք։ — Անթօնիօ պիտի երաշխաւորէ։ — Լաւ։

Պասանիօ։ — Կրնաք ինձի օգնել? կ'ուզէք ինձի հաճոյք պատճառել? կրնամ ձեր պատասխանը գիտնալ?։

Շայլօք։ — Երեք հազար տուգաթ, երեք ամսուան համար և Անթօնիօ պիտի երաշխաւորէ։

Պասանիօ։ — Ձեր պատասխանը ինչ է ատոր?։

Շայլօք։ — Անթօնիօ հարուստ մարդ մ'է։

Պասանիօ։ — Հակառակը իմացնող որ և է մեղադրանք լսեցիք?։

Շայլօք։ — Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ! Հարուստ մարդ մ'է

ըսելով կուզէի իմացնել որ նա բաւական է· այսու հանդերձ իր հարստութիւնը կասկածելի է, արդարեւ մ'ունի դէպ ի Տրիպոլիս ուղղուած, ուրիշ մը դէպ ի Հնդկաստան, նաեւ Բիւզէթիի վրայ իմացայ թէ երբորդ նաւ մը ունի ի Մեքսիքա, չորրորդ մը՝ որ Անգլիա կ'երթայ եւ ուրիշ ձեռնարկներ եւս ունի դուրսը, հոս հոն ցրուած: Բայց նաւերը սոսկ տախտակներ են, նաւաղները՝ սոսկ մարդեր· ցամաքի մուկեր կան, ջուրի մուկեր կան· ջուրի գողեր կան եւ ցամաքի գողեր կան· ժողովէններէ ըսել կուզեմ եւ յետոյ ջուրերու, հովերու եւ ժայռերու վրաննգը կայ: Այսու հանդերձ մարդը բաւական է· երեք հազար տուգաթ, կարծեմ թէ կրնամ անոր մուրհակն ընդունիլ:

Պառանիօ· — Ապահով եղի՛ք թէ կրնաք:

Շայլօք· — Ապահով պիտի ըլլամ թէ կրնամ, եւ որպէս զի կարենամ ապահով ըլլալ, դեռ պիտի խորհիմ, կրնամ Անթօնիօի հետ խօսիլ?:

Պառանիօ· — Եթէ կը հաճի՛ք մեզի հետ ճաշել:

Շայլօք· — Այո՛, խոզ հոտոտելու, այն բնակարանէն ուտելու համար, որուն մէջ ձեր մարգարէն Նազովրեցին դիւթուելեամբ սատանան մտցուց· Ջինէ կը գնեմ, ձեղի կը վաճառեմ, ձեղի հետ կը խօսիմ, ձեղի հետ կը պարտիմ եւ այսպէս· բայց ձեղի հետ չեմ ուտեր, ձեղի հետ չեմ խմեր եւ ոչ ալ կ'աղօթեմ ձեղի հետ: Բիւզէթիի վրայ ինչ լուր կայ? ով է այն որ հոս կուգայ?:

Կը մտնէ Անթօնիօ

Պառանիօ· — Տէր Անթօնիօն է:

Շայլօք· — (Դէպ՛ի) Քանի մաքսատուրի մը սրչափ նման կ'երեւի· կ'ատեմ զայն, վասն զի քրիստոնեայ է· ալ աւելի՝ որովհետեւ իր յիմար պարզմտութեամբը ձրի դրամ վոխ կ'ուտայ եւ հոս, վենետիկի մէջ, մեր տոկոսին սակը վար կը բերէ· եթէ անգամ մը զայն ճանկս անցնեմ, ինչեր դէմ ունեցած հինն ոխս պիտի յագեցնեմ· Նա մեր

նու իրական ազգը կ'ատէ և նոյն իսկ այնտեղ՝ ուր թան-
գարնները ստէպ կը հաւաքուին. կ'այպանէ դիս, տուր և
առքս և բարեվաստակ չահս, որ վաչխս կը կոչէ։ Անիծ-
եալ ըլլայ իմ ցեղը եթէ անոր ներեմ։

Պատանին. — Շայլօք, կը լսէք ?։

Շայլօք. — Մթերքս կը հաշուեմ և յիշողութեանս
մէջ ձուլակութեան համեմատ չեմ կրնար իսկոյն
պատրաստել երէք հազար տուգաթի ամբողջ դումա-
րը. բայց հոգ չէ, թիւպըլ, իմ ցեղէն հարուստ Հրէայ
մը, պակասը կը հայթայթէ։ Բայց կամայ, քանի ամսոյ
համար կը փափաքիք ։ (Ադրանէին) երջանիկ կեանք ձեզի,
բարի տէր, մեր արտաբերած վերջին անունը ձեր յար-
գութեանն էր։

Ադթօնիս. — Շայլօք, թէև ոչ փոխ կ'առնեմ և ոչ կու-
տամ՝ առանգեալ գումարէն աւելին առնելու կամ տա-
լու պայմանով, սակայն բարեկամիս սուիպիչ մի պէտքը
գոհացնելու համար սովորութիւս պիտի չեղիմ։ Պատանւոյն
ցեղեկութիւն ունի թէ ինչ գումարի պէտք ունիք ?։

Շայլօք — Այո, այո, երէք հազար տուգաթի։

Ադթօնիս — Եւ երէք ամսոյ համար։

Շայլօք. — Այդ մոռցած էի. երէք ամսոյ համար,
այդպէս ըսին ինծի։ Լաւ ուրեմն, ուր է ձեր մուրհակը,
ցոյց տուէք ?։ Բայց մտիկ ըրէք, կարծեմ ըսիք թէ չա-
հու համար ոչ փոխ կ'առնէք, ոչ կուտաք։

Ադթօնիս. — Երբէք չեմ ըներ այդ։

Շայլօք. — Երբ Յակոբ իր հօրեղբօր Լարանի խաշնը
կ'արածէր, այս Յակոբը, իր իմաստուն մայրը ի նպաստ ի-
րեն դաւ նիւթած ըլլալուն, մեր սուրբ Աբրահամին եր-
բորդ յաջորդն էր. այո՛, երրորդն էր։

Ադթօնիս. — Հիմայ ինչ պատեհութիւն ունի ասի. մի-
թէ վաչխս կ'առնէր նա ?։

Շայլօք. — Ոչ, վաչխս չէր առներ. ոչ ուղղակի վաչխ,
ինչպէս որ դուք կ'ըսէք. տեսէք ինչ ըրաւ Յակոբ, երբ
Լարան և ինքը համաձայնեցան թէ բոլոր գ Ծաւոր և

խայտաբղետ որոշիկները Յակոբին վարձ պիտի տրուէին։ Մաքինները կտղուց գոլով, աշնան վերջը խոյից դարձան և երբ արգասաւորման գործը այս բրդոտ մանկածուններու մէջև կատարուելու վրայ էր, վարպետ հովիւը տեսակ մը գաւազաններ կեղևեց և մինչ տերուժի գործողութիւնը կը լրանար, զանոնք տուփուտ մաքիներուն առջև դրաւ, որոնք յղանալով՝ բուժելու պահուն խայտաճամուկ որոշներ ձգեցին և ասոնք Յակոբին էին։ Այսիկա չհետևու կերպ մ'էր, որ օրհնեցաւ և չհետ օրհննանք է, եթէ մարդիկ զան չգողնան։

Աննօնիս։ —Այսիկա բախտային դէպ մ'էր, տէր, որու համար Յակոբ ծառայած էր, բան մը որու կատարումը իր կարողութեան տակ չէր, այլ երկնքի ձեռքով յարդարուած և յօրինուած էր։ Միթէ վաչխը արգարացնելու համար գրուած էր ատի? կամ ձեր ոսկին և արծաթը մաքիներ և խոյեր են?։

Շայլօք։ — Չեմ կրնար ըսել թէ այնչափ արագ արդասաւորել կուտամ իմ ոսկին և արծաթը։ բայց ուշ դրէք ասոր, տէր։

Աննօնիս։ — Լաւ դիտեցէք սա, Պասանիս, սատանան կրնայ սուրբ գիրքերը մէջ բերել ի նպաստ իր նպատակին։ Չար ոգի մը, որ սուրբ վկայութիւններ մէջ կը բերէ, կը նմանի անդգամի մը, որու երեսը ժպտուն է. գեղատեսիլ խնձորի մը, որու միջուկը փտուն է։ Ո՜հ, ինչ գեղեցիկ տեսք ունի սատանան!։

Շայլօք։ — Երեք հազար տուգաթ կլորիկ դուռմար մ'է, Տասներկու ամիսներէ երեքը։ այդ սակը տանանք։

Աննօնիս։ — Լաւ ուրեմն, Շայլօք, պարտական պիտի ըլլանք ձեզի?։

Շայլօք։ — Տէր Աննօնիս, Բիալթօ մէջ չատ անգամ և յաճախ դիս կշտամբեցիք դրամներուս և առևտուրս համար։ բայց ես անոնց համբերատար թօթվուտով մը հանդուրժեցի, վասն զի համբերու թիւնը մեր ամբողջ ցեղին յատկանիշն է։ դիս անհատ և մարդասպան չուն

կը կոչէք և իմ հրէի վերաբերութիւն վրայ կը թքնէք և այս ամէնը կընէք, վասն զի կը դործածեմ ինչ որ ինծի կը պատկանի: Հիմա կ'ուրեւի թէ օդնութեան պէտք ունիք և այս առթիւ ինծի կուգաք և կ'ըսէք, «Շայլօք, սատկի պէտք ունինք»· դուք այսպէս կ'ըսէք, դուք՝ որ ձեր հարբուխը մօրուքիս վրայ թափեցիք և գիս ոտքով հրեցիք, ինչպէս որ կը վանէք անպիտան շունն մը ձեր սեմէն դուրս: Ինչ ըսել պէտք էի ձեզի? Պէտք չէի ըսել «Մինչ շունը սատկ կ'ունենայ, սկուռնդ մը կրնայ երբեք հազար տուգանք վոխ տալ? Կամ մինչ հարկ է որ կքիմ և սորուկի ձայնով, նուաղուն շնչով վոխտուն նուաստութեամբ սապէս ըսեմ. «Բարի տէր, անցեալ չորեքշաբթի իմ վրայ թքած, այն ինչ օր գիս ոտքով հրեցիք, ուրիշ անգամ մ'ալ գիս շունս կոչեցիք և բոլոր այս ազնուութիւններուս համար ձեզի սա չափ դրամ վոխ պիտի տամ?»:

Ա.ՆԹՕՆԻՕ — Հնար է դարձեալ քեզ այդպէս կը կոչեմ, քու վրայ դարձեալ կը թքնեմ, քեզ ոտքով ալ կը հրեմ, եթէ դու կամիս այս սատկը վոխ տալ, մի՛ատար իրը քու բարեկամներուն, վասն զի բարեկամութիւնը երբ պահանջեայ իր բարեկամէն ամուլ մեռածի ցնինիք (breed)?· այլ, լաւ նա է, փոխ տուր զայն իրը քու թշնամիին, որ եթէ խոստացանայ բայց դէմքով կըբնաս տուգանել:

Շայլօք· — Տեսէք, որչափ կը զայրանաք, կուզեմ ձեզի հետ բարեկամ ըլլալ և ձեր սէրը չահիլ, մոռնալ նախատինքները որոնցմով գիս աղտեղեցիք, ձեր արդի պէտքը ճարել և ոտակիս համար դանդ մը տակոս չառնել և դուք չէք ուզեր գիս լսել. առաջարկս բարեմտութեամբ է:

Պասանիօ· — Այդպէս, իրօք, բարեմտութիւն կ'ըլլար:

Շայլօք· — Այս բարեմտութիւնը պիտի ցուցընեմ: Երէկ ինծի հետ նօտարի մը գալ, հոն ձեր մսուրհակը դուք միայն ոտրակնքեցէք, և իրը զուարճալի կատակ,

ԵԶԱԿԱՆ ԱՌԻԹ

Թէ՛ մեծ հմտութեան և թէ՛ բարի վարք ու բարքին համար ամենաբարձր կարգի վկայագիրներ ունեցող ազգային մը պատրաստ է վաճառատանց մէջ թուրքերէն, հայերէն, պաղպիերէն և գերմաներէն լեզուաց՝ դրագրութեան և տոմարակալութեան պաշտօն վարելէ։ Ֆազաքս նոր եկած ըլլալուն համար չատ չափաւոր ամսավարձակալ չատանալու մեծ զոհողութիւնը պիտի ընէ։ Փորձեցէք մէկ քանի ամիս և եթէ ձեր խիղճը չի վկայէ ձեզ թէ «մէկ լեզուի դնէն անգամ պակաս դնով չորս լեզուի դրագիր ունեցած չէի, այնչափ հմուտ և հաւատարիմ ըլլալով հանդերձ» ... եթէ իրականացած չի համարիք այս ձշմարտութիւնը, նա պիտի մեկնի ձեր քովէն իր ամսաթոշակը տուժելով։ Աւտրիկ ամմրցելի երաշխիք, անհուն ինքնավստահութեան արդիւնք, աւտրիկ լաւ տեղ լաւագոյն գրագիր կամ դատաւոր ունենալ ուզողներուն սիրտը և քսակը գոհացնելու եզական ատիճ։ Ապահովագրուած առաւելութիւն և միանգամայն չափաւորութիւն։

Ինչ պատրաստ է նաև տուներու և գործերու մէջ յիշեալ չորս լեզուներէն գոնէ բարձր մաթէմաթիքի, բնական գիտութեանց և կրկնատոմարի դասեր տալ և գերմանական գերազանց մէկ-երկուսով մը բժշկութեան կամ դեղագործութեան առջի 2-3 տարիներու պիտանի ուսմունքը աւանդել։ Դիւրամատչելի պայմաններ և յառաջդիմութիւնը ապահովելու դրամական երաշխիք։ Դիմել ի Մամուրեան տպարան։

1 – 4 Ե. Պ.

Ա. Զ. Գ.

«Պարապզակի 3 անձեր Ամանասեան Գասպարի որդի Յովակիմ, Պէյլերեան Դրիզորի որդի Մինաս և Թոռումեան Կարապետ 18–20 տարի է ի վեր այլ և այլ պատճառներով դիւղէս հեռացած են ու դաղմած Իզմիրի չրջակաները։ գրեթէ 10 տարիէ երկուզիկ մ'անգամ դրած չեն իրենց ծերուկ ծնողքներուն. ուստի եթէ ողջ են յիշեալ անձինք և կամ ժեռած պիտցողներէ մեղ տեղեկագրութիւն կը խնդրուի։ արեստով երկրագործ են, կազմով գօրաւոր, տարիքնին 55 է չանցներ։ Ա. Ը տմուտնացած ու ապահարզանած է կնոջ տնուղջայ վարքին համար իսկ Ե. ը և Գ. ը ոչ։»

Պաբէկէզակ Ո. Գ.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ա. ՄԱՄՈՒԼԱՑ

Ամեն ան՝ոնք որ կ՚փափաքին բաժանորդագրուիլ Ա. Մամուլեան կրնան դիմել ուղղակի խմբագրութեանս կամ մեր Մեծ. Գործակալաց։

Ի գիտութիւն մեր բաժանորդաց կ՚ծանուցանենք թէ խմբագրութենիս ուղղակի իրենց թերթերն ստացող բաժանորդք պարտաւոր են իրենց բաժնեգինն՝ ուղղակի եւ կանխիկ՝ դրկել խմբագրութեանս։

Հասցէ

Ա. Մամուրեան — ԻԶՄԻՐ
M. Mamourian — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	թիւի	Բաղաքիս համար	դրշ. արծ.	**70**
24	»	Արտասահման	» »	**80** կամ **17** Ֆր.
12	»	Բաղաքիս	» »	**40**
12	»	Արտասահման	» »	**40** կամ **8** ½ Ֆր.
24	»	Դասատուաց	» »	**60** կամ **13** Ֆր.

Դասատուաց համար վճարամեայ յիշողութիւր։

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐԵԼԻ

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

Կ·ՊՕԼԻՍ —	Մեծ. Ումբառ էֆ· Գաւրեան · Գազաակէր խան թիւ 46 Պահճէ Գաւիւղ
ԻՕՏԻՄԻՇ —	Մեծ. Տիրան էֆ. Պէճոէրլեան
ՍԱՄՍՈՆ —	Մեծ. Եղուարդ էֆ. Մուրատեան
ԵՐԻԶԱՆ —	Մեծ. Տիգրան էֆ Տէր Պետրոսեան
ԳԱՀԻՐԻ —	Մեծ. կարապետ էֆ. Դաւուտպրնեան
ՄԱՆՉՈՒՔԻՐ —	Մեծ. Տիգրան վ՚արպետեան
ՊՕՍԹՕՆ —	Մեծ. Տիգրան Թաշճեան
ԳԱԻՐԻԺ —	Մեծ. Տօճ. Փաշտեան
ԱՏԱՆԱՍ —	Մեծ. Յակոբ էֆ. Տ. Պօղոսեան
ՀԱԼԷՊ —	Մեծ. Ցովհաննէս էֆ. Թիւրապեան
ԹՕՏՈՒԹՕ —	Մեծ. Նշան էֆ Ժամագործեան
ՀՈՐԼՈՒ —	Մեծ. Աբրահամ էֆ. Հայրիկեան
ԱՄԱՍԻԱ —	Մեծ. Թորոս էֆ. Օհանեան
ՆԻԿ·ԵՕՐՔ —	Մեծ Գաւիթ Տ Յ· Միհրանեան
ԿԻՐԱՍՕՆ —	Մեծ. Գէորգ ուստա էֆ. Գ. Խոխչեան

Rédaction Revue Arménienne HANTESS